

Српско археолошко друштво

Градски музеј Сомбор

СРПСКО АРХЕОЛОШКО ДРУШТВО

XLVI СКУПШТИНА И ГОДИШЊИ СКУП

Сомбор, 25-27. мај 2023. године

Програм, извештаји и апстракти

140 ГОДИНА

СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА

Сомбор 2023

Организациони одбор скупа

Антонио Ратковић, градоначелник Града Сомбора

Давид Фирањ, директор Градског музеја Сомбор

Анђелка Путица, Градски музеј Сомбор

Викторија Узелац, Градски музеј Сомбор

др Огњен Младеновић, секретар Српског археолошког друштва

др Војислав Филиповић, потпредседник Српског археолошког друштва

др Адам Н. Црнобрња, председник Српског археолошког друштва

Научни одбор скупа

проф. др Душан Михаиловић, Филозофски факултет, Београд

prof. dr Martina Blečić Kavur, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper (SLO)

prof. dr Boris Kavur, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper (SLO)

dr Daria Ložnjak Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb

dr Marko Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb

др Драган Милановић, Археолошки институт, Београд

др Надежда Гавриловић Витас, Археолошки институт, Београд

Марин Бугар, Народни музеј, Крушевац

др Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд

др Видан Димић, Археолошки институт, Београд

мр Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

др Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

др Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије

Приредили: Адам Црнобрња и Војислав Филиповић

Издавач: Српско археолошко друштво, Београд и Градски музеј Сомбор

За издавача: Адам Црнобрња и Давид Фирањ

Штампа: Colorgrafx, Beograd

Тираж: 150

Бесплатан примерак

ISBN 978-86-80094-22-9

Република Србија

XVLI скупштина и годишњи скуп Српског археолошког друштва и штампање ове публикације финансирани су средствима Министарства културе и Министарства, технолошког развоја и иновација Републике Србије

САДРЖАЈ

Програм XLVI годишњег скупа.....	5
Извештај о раду Управног одбора САД.....	15
Извештај о финансијском пословању САД.....	24
Извештаји о раду секција САД.....	26
Одбрањени радови на катедри за археологију.....	36
Записник са XLIV скупштине САД.....	39
Апстрактни.....	45

ПОЗДРАВНА РЕЧ

Ове године се навршава 140 година од када је, давне 1883. године основано Српско археолошко друштво. Иако ту годишњицу не обележавамо организовањем посебних прослава већ радно, сматрамо да ју је вредно поменути. У протеклој деценији Друштво је консолидовало свој рад, увећало чланство и, чини се, упловило у период стабилног рада. Са друге стране, време у коме живимо и радимо пред нашу струку последњих година поставља све учесталије и комплексније изазове. Пред нама, свим члановима Друштва, је задатак да се са тим изазовима успешно изборимо, у нади да ће већ до следећег јубилеја многи од њих бити превазиђени. Надам се да ћемо и у наредном периоду сви заједно наставити ка заједничком оснаживање не само Српског археолошког друштва, већ и археологије као струке.

Користим прилику да се на организацији LXVI годишњег скупа Српског археолошког друштва захвалимо нашим домаћинима из Градског музеја Сомбор, институције која ове године такође обележава 140 година рада, као и Министарству културе Републике Србије које је финансијски подржало одржавање скупа.

Адам Н. Црнобрња
Председник Српског археолошког друштва

ЧЕТВРТАК, 25. МАЈ 2023.

од 10h Пријављивање учесника, преузимање идентификационих картица и штампаног материјала. **ГРАДСКИ МУЗЕЈ СОМБОР**, Трг Републике 4, Галерија савремене уметности, уплата обавезне котизације од 2.500 дин за учеснике који нису чланови САД, 2.500 дин за заједничку вечеру.

13h **Свечано отварање скупа - Свечана сала, зграда Жупаније, Трг Цара Уроша 1**

Антонио Ратковић, градоначелник Града Сомбора

Давид Фирањ, директор Градског музеја Сомбор

Адам Црнобрња, Председник Српског археолошког друштва

Пленарна излагања:

Викторија Узелац, Анђелка Путица, 140 ГОДИНА ГРАДСКОГ МУЗЕЈА СОМБОР

Ивана Живаљевић, Кристина Пенезић, МИЛЕНИЈУМИ ЖИВОТА НА ЛОКАЛИТЕТУ МАГАРЕЋИ МЛИН

14h **Коктел и кетеринг, Двориште Градског музеја Сомбор**

15h **Рад по секцијама и сесијама**

Секција за средњовековну археологију

Секција за класичну археологију

Секција за археометрију, археотехнологију, геоархеологију и експерименталну археологију

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, М. Бугар)

15h - Културни центар Лаза Костић, Венац Радомира Путника 2

Милан Продановић, ПРЕГЛЕД МАТЕРИЈАЛНИХ ОСТАКА СЛОВЕНА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРЧКЕ

Милица Радишић, НОВАЦ КАО ГРОБНИ ПРИЛОГ У НЕКРОПОЛАМА АРПАДОВСКОГ ПЕРИОДА У ВОЈВОДИНИ – НАДРЕГИОНАЛНА ПЕРСПЕКТИВА

Филип Стефановић, Бранислав Стојановић, АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА НА ПРОСТОРУ СРЕДЊОВЕКОВНЕ ПЕТРУШКЕ ОБЛАСТИ 2022. ГОДИНЕ

Дискусија / Discussion

Andrea Rimpf, “VOLIO VIN DA ME VOLIŠ DA BUDEM CVIJET U TVOJOJ KOSI.”

Владан Видосављевић, Ирина Кајтез, Јасмина Фортић, ЛАТИНСКА ЦРКВА У ПОСТЕЊУ, ИСТРАЖИВАЊА 2022–23. ГОДИНЕ

Рашко Рамадански, ЖЕТОНСКА ИЗДАЊА ГРАДА НИРНБЕРГА

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Н. Гавриловић Витас)

15h - Градски музеј Сомбор, Трг Републике 4, Галерија савремене уметности

Софија Петковић, ВРЕЛО-ШАРКАМЕН, АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ЗАПАДНЕ КАПИЈЕ И ЗАПАДНОГ БЕДЕМА ЦАРСКЕ РЕЗИДЕНЦИЈЕ

Бојана Племић, Озрен Домитер, НЕКА РАЗМАТРАЊА О ПРЕДСТАВИ СОЛА НА ОЛОВНИМ ПЛОЧИЦАМА КУЛТА ПОДУНАВСКИХ КОЊАНИКА

Марија Јовић, Бојана Илијић, АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА,
ПРЕЗЕНТАЦИЈА И ПРОМОЦИЈА РИМСКОГ УТВРЂЕЊА И
ГРАДА ТИМАСУМ MINUS ОД 2019. ДО 2022. ГОДИНЕ

Надежда Гавриловић Витас, Ивана Поповић, МЕРМЕРНА СТА-
ТУА ХЕРКУЛА СА ТЕРИТОРИЈЕ БАСИЈАНА (BASSIANAE)

Бебина Миловановић, Ивана Косановић, Бојан Поповић, СИС-
ТЕМАТСКА ИСТРАЖИВАЊА РИМСКОГ УТВРЂЕЊА ГЕРУ-
ЛАТА У СЕЛУ МИРОЧ ТОКОМ 2022. ГОДИНЕ

Дискусија / Discussion

Владимир П. Петровић, Гордан Јањић, ДУНАВСКИ ЛИМЕС У
ГОРЊОЈ МЕЗИЈИ: ЛОКАЛИТЕТ ЋЕТАЋЕ-РАДУЈЕВАЦ, НА
УШЋУ ТИМОКА У ДУНАВ

Љубиша Васиљевић, АНТИЧКИ ТОПОНИМИ ПОВЕЗАНИ СА
ЛЕКОВИТИМ ИЗВОРИМА У СРБИЈИ

Милка Ђукић, ЖРТВЕНИК ИЗ БОСАНСКОГ ГРАХОВЦА, СЛУ-
ЧАЈНИ НАЛАЗ И ЊЕГОВА КОНЗЕРВАЦИЈА

Душан Којић, АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИ-
ТЕТУ МАНАСТИРИШТЕ У КИЈЕВЦИМА У 2022. ГОДИНИ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА АРХЕОМЕТРИЈУ, АРХЕОТЕХНОЛОГИЈУ, ГЕОАРХЕОЛОГИЈУ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, В. Димић)

15h - Сала Градске куће, Трг светог тројства 1

Селена Витезовић, НЕОЛИТСКА КОШТАНА ИНДУСТРИЈА
СА ЛОКАЛИТЕТА КЛЕНАК – АЦИНЕ ЋИВЕ:
ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ

**СЕСИЈА: „LIVING TWICE“ – SEKUNDARNA UPOTREBA
PREDMETA I PROSTORA U ARHEOLOŠKOM ZAPISU**

(сесија, В. Димић и Ј. Вуковић)

15h - Сала Градске куће, Трг светог тројства 1

Vidan Dimić, Dragana Antonović, VIŠESTRUKЕ BIOGRAFIJE
GLAČANOG I ABRAZIVNOG KAMENOG ORUĐA U KASNOM
NEOLITU SRBIJE

Dragana Rajković, KAMENI NALAZI U GROBOVIMA
LENĐELСKE POPULACIJE NA LOKALITETU KOTLINA-SZU-
ZAI HEGY, HRVATSKA

Марија Свилар, СЕКУНДАРНА УПОТРЕБА ГРНЧАРИЈЕ У
КАСНОНЕОЛИТСКИМ ОБЈЕКТИМА НА ПРОСТОРУ ЦЕН-
ТРАЛНОГ БАЛКАНА

Дискусија / Discussion

Ina Miloglav, ŽIVOTNI CIKLUS VUČEDOLSKIH POSUDA: PO-
PRAVCI I SEKUNDARNA UPOTREBA

Драгана Антоновић, МЕТАЛ ЗА СВА ВРЕМЕНА: ДУГИ
ЖИВОТ ПРАИСТОРИЈСКОГ БАКАРНОГ ОРУЂА

Emilija Nikolić, GRAĐEVINSKI MATERIJAL U CIRKULARNOJ
EKONOMIJI ISTORIJSKOG PREDELA VIMINACIJUMA

Дискусија / Discussion

18h **Инфо панел „Година археологије 2025“, двориште
Градског музеја Сомбор**

19h **Отварање изложбе: Круг живота и смрти. Анализе
другачијих перспектива, сала за тематске изложбе,
Градски музеј Сомбор**

ПЕТАК 26. МАЈ 2023.

9–12h Рад по секцијама и сесијама

- Секција за праисторијску археологију
- Секција за заштиту археолошког наслеђа
- Секција за биоархеологију

13h **Одржавање XLVI редовне/изборне Скупштине САД**
(Градски музеј Сомбор)

14h ***Коктел и кетеринг, Двориште Градског музеја Сомбор***

15.30h **Наставак рада по секцијама и сесијама**

20h **Заједничка вечера, Етно ресторан “Фијакер”, Парк
Хероја**

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ
(секција, Д. Милановић)

9h - Градски музеј Сомбор, Трг Републике 4, Галерија савремене
уметности

Јована Јанковић, АКТИВНОСТ ЛЈУДИ И КРУПНИХ МЕСОЖ-
ДЕРА ТОКОМ РАНОГ ГОРЊЕГ ПАЛЕОЛИТА НА ПРОСТОРУ
ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА: ПЕЋИНЕ БУКОВАЦ И ОРЛОВАЧА

Ivana Živaljević, Kristina Penezić, Anđelka Putica, Jugoslav Pendić,
Viktorija Uzelac, Tamara Blagojević, Giulia Zampirolo, Jelena Jova-
nović, Mikkel Winther Pedersen, Sofija Stefanović, MILENIJUMI
MAGAREĆEG MLINA: OD ZABORAVA DO NOVIH REZULTA-
TA SAVREMENIH MULTIDISCIPLINARNIH ISTRAŽIVANJA

Ана Смук, Манс Схеперс, Марко Мадела, Луси Кубиак-Мартенс,
Елена Фамилето, Ким Кохен, Ханс Хаусман, ПРОНАЋИ ПОГОД-
НО ТЛЕ: ИСТРАЖИВАЊЕ НАСТАНКА ПОЉОПРИВРЕДЕ У

ХОЛАНДСКИМ НИЗИЈАМА КРОЗ (РАЗ)ОТКРИВАЊЕ ПОТОПЉЕНИХ РЕЧНИХ СИСТЕМА

Драган Милановић, ИНОВАЦИЈЕ У ПРОЦЕСУ ТКАЊА И ПРОМЕНЕ У ПРИВРЕДИ И ДРУШТВУ ЗАЈЕДНИЦА 5. МИЛЕНИЈУМА ПРЕ Н. Е. НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ И СУСЕДНИМ РЕГИЈАМА

Дискусија / Discussion

Ружица Савић, УЛОГА РОВОВА НА КАСНОНЕОЛИТСКОМ ЛОКАЛИТЕТУ ДРЕНОВАЦ КОД ПАРАЋИНА

Драган Милановић, Мирослав Кочић, Урош Николић, Маринко Антонијевић, Зорана Младеновић, ПРОСТОРНИ РАСПОРЕД И ФУНКЦИЈЕ СТРУКТУРА ИЗ КАСНОГ НЕОЛИТА НА ЛОКАЛИТЕТУ АЦИНЕ ЊИВЕ-БРАЈКОВО КОД КЛЕНКА

Dragana Stojić, Saša Živanović, Adam Crnobrnja, Miloš Spasić, COMMUNAL PROJECTS THAT CURATED SETTLEMENT HISTORIES: DITCHES AT LATE VINČA CULTURE SITE IN STUBLINE

Драган Милановић, Мирослав Кочић, Срећко Живановић, Јован Ђајић, Марија Свилар, ПРОСТОРНИ РАСПОРЕД И ФУНКЦИЈЕ СТРУКТУРА ИЗ КАСНОГ ЕНЕОЛИТА НА ЛОКАЛИТЕТУ АЦИНЕ ЊИВЕ-БРАЈКОВО КОД КЛЕНКА

Дискусија / Discussion

Александар Капуран, Марио Гаврановић, РЕЗУЛТАТИ ПРВИХ ПЕТ ГОДИНА МЕЂУНАРОДНОГ ПРОЈЕКТА „БРОНЗАНО ДОБА У СЕВЕРОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ: МЕТАЛУРГИЈА, НАСЕЉА И НЕКРОПОЛЕ“

Јован Митровић, ХОРИЗОНТ РАНОГ БРОНЗАНОГ ДОБА НА НАЛАЗИШТУ ГРАДИНА НА РЕЦИ БОСУТ

Marija Ćuković, Jovan Koledin, GROBNI RITUAL VATINSKE KULTURE

Marina Dević, VATINSKA KULTURA U SEVEROISTOČNOJ SRBIJI

Дискусија / Discussion

Martina Blečić Kavur, Dušan Medin, WEAPONS, TOOLS AND SYMBOLS: LATE BRONZE AGE AXES FROM MONTENEGRO

Рашко Рамадански, ПОЗНОБРОНЗАНДОПСКА ОСТАВА ИЗ ПОЉАНИЦЕ КОД БЕЧЕЈА

Милица Миладиновић, Александар Булатовић, Војислав Филиповић, МАЧ СА ПУНОЛИВЕНОМ ДРШКОМ ИЗ КОРИТА ЗАПАДНЕ МОРАВЕ

Marko Dizdar, Tomislav Hršak, Domagoj Dujmić, GROBLJE KASNOG BRONČANOG I STARIJEG ŽELJEZNOG DOBA VATINA-SREDNO

Дискусија / Discussion

Daria Ložnjak Dizdar, Aleksandar Kapuran, DJETINJSTVO U SREDNJEM PODUNAVLJU OD 11. DO 7. ST. PRE N. E.

Драган Јацановић, Војислав Филиповић, ОСТАВА СТАРИЈЕГ ГВОЗДЕНОГ ДОБА ИЗ СЕЛА СРЕДЊЕВА НА ПЕКУ

Иван Нинчић, Јован Митровић, Александар Булатовић, Огњен Младеновић, Драган Јацановић, Саша Живановић, Војислав Филиповић, ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ ЗАШТИТНИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА НА ТРАСИ САОБРАЋАЈНИЦЕ ПОЖАРЕВАЦ-ВЕЛИКО ГРАДИШТЕ-ГОЛУБАЦ ТОКОМ КАМПАЊА 2022. И 2023. ГОДИНЕ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

(секција, А. Алексић)

9h - Културни центар Лаза Костић, Венац Радомира Путника 2

Петар Милојевић, Соња Перић, Александар Капуран, СИСТЕМАТСКА АРХЕОЛОШКА ПРОСПЕКЦИЈА ЈАГОДИНСКОГ КРАЈА: ОСНОВНЕ СМЕРНИЦЕ ПРОЈЕКТА, ПРИНЦИПИ И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Јулијана Пешић, Смиља Јовић, Владимир Стевановић, Владимир Стојановић РЕКОГНОСЦИРАЊЕ АРХЕОЛОШКИХ ЛОКАЛИТЕТА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ЛЕБАНЕ

Владан Видосављевић, Ирина Кајтез, ЛАТИНСКА ЦРКВА У ПОСТЕЉУ, ЈОШ ЈЕДАН ПРИМЕР НЕПРЕКИДНОГ УНИШТАВАЊА БАШТИНЕ

Ненад Јончић, Неда Мирковић Марић, Драган Б. Јовановић, МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ ДРОНОВА СА ЛИДАР (LiDAR) СИСТЕМОМ У АРХЕОЛОШКОЈ ПРАКСИ

Ненад Јончић, Адам Црнобрња, Александар Алексић, ПРИМЕНА МОБИЛНЕ ЛИДАР (LiDAR) ТЕХНОЛОГИЈЕ У ЗАШТИТНОЈ АРХЕОЛОГИЈИ

Дискусија / Discussion

Јасминка Богић, Александар Алексић, ПРИМЕРИ ЗАШТИТЕ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА ТОКОМ ИЗГРАДЊЕ ГАСОВОДА НИШ-ДИМИТРОВГРАД 2023. ГОДИНЕ – ТЕХНИЧКИ И МЕТОДОЛОШКИ АСПЕКТИ

Јелена Анђелковић Грашар, Стефан Станчић, ЗАШТИТА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА И МЛАДИ – СТВАРНА И/ИЛИ ВИРТУЕЛНА РЕАЛНОСТ: COOLTOUR ПРОЈЕКАТ КАО ПРИМЕР ДИЈАЛОГА

Адам Н. Црнобрња, Александар Алексић, АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ И ЛЕГИСЛАТИВА: ТРЕНУТНО СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Адам Н. Црнобрња, СТУДИЈЕ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА: МОГУЋНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА

Дискусија / Discussion

Александар Алексић, СТАНДАРДИЗАЦИЈА МЕТОДА АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Александар Алексић, ТЕНДЕРИ ЗА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА И АРХЕОЛОШКО ПРАЋЕЊЕ – НЕДОСТАК КОНТРОЛЕ

Александар Алексић, НОРМИРАЊЕ ТРОШКОВА РАДА АРХЕОЛОГА НА ТЕРЕНУ И ЗАШТИТА НА РАДУ У ОКВИРУ ТЕРЕНСКИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Александар Алексић, НАГЛО ПОВЕЋАЊЕ ОБИМА ПОСЛА НА ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА ПОД УТИЦАЈЕМ ИНТЕНЗИВИРАНЕ ИЗГРАДЊЕ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Вуловић)

9h - Народно позориште Сомбор, Трг Косте Трифковића 2

Ђурђа Обрадовић, ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ АРХЕОБОТАНИЧКЕ АНАЛИЗЕ СА ПРАИСТОРИЈСКИХ НАЛАЗИШТА ЛАЂАРИШТЕ И ДИВЉЕ ПОЉЕ

Селена Витезовић, КОСТИ ПТИЦА КАО СИРОВИНА ЗА ИЗРАДУ АРТЕФАКАТА У ПРАИСТОРИЈИ

Mario Carić, Mario Novak, MORE I KOPNO: PREHRANA I ZDRAVLJE BRONČANODOBNIH STANOVNIKA ISTRE

Јелена Марковић, Даница Грујић, Анђелка Путица, Софија Стефановић, АНТРОПОЛОШКА АНАЛИЗА СКЕЛЕТНИХ ОСТАКА ИНДИВИДУА ИЗ ПЕРИОДА КУЛТУРЕ ГРОБНИХ

ХУМКИ (1600–1200. Г. П. Н. Е.) САХРАЊЕНИХ НА ЛОКАЛИТЕТИМА РАСТИНА (УЛИЦА ВУКА КАРАЏИЋА) И ГАКОВО (ЛОКАЛИТЕТ ВАСИН ДО)

Марија Кречковић Гавриловић, УТИЦАЈ СТРЕСА ПРЕЖИВЉЕНОГ У ДЕТИЊСТВУ НА ПРИСУТНОСТ И УЧЕСТАЛОСТ МАРКЕРА НЕСПЕЦИФИЧНОГ СТРЕСА: НЕКРОПОЛЕ МОКРИН И ОСТОЛИЋЕВО

Дискусија / Discussion

Драгана Вуловић, ЈАГОДИН МАЛА – ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ ПАЛЕОДЕМОГРАФСKE АНАЛИЗЕ

Наташа Миладиновић-Радмиловић, Драгана Вуловић, Илија Микић, ПОЈАВА ЧИРА, ЊЕГОВА ЕТИОЛОГИЈА И МОГУЋНОСТ ЛЕЧЕЊА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Веда Микашиновић, Ксенија Ђукић, ВЕЛИКА БОЛЕСТ, МАЛО ОБОЉЕЊЕ: ПАЛЕОЕПИДЕМИОЛОШКА СТУДИЈА КОШТАНИХ ИНДИКАТОРА АНЕМИЈСКОГ СТРЕСА

Немања Марковић, ПАЛЕОПАРАЗИТОЛОГИЈА: УВОД У ПРОУЧАВАЊЕ ПАРАЗИТСКИХ ИНФЕКЦИЈА КОД ЉУДИ И ЖИВОТИЊА У ПРОШЛОСТИ

Дискусија / Discussion

СУБОТА 27. МАЈ 2023.

9h **Екскурзија, Музеј Батинске битке, полазак организованим превозом испред ГМС, освежење на чарди „Пикец“**

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА ОД МАЈА 2022. ДО МАЈА 2023. ГОДИНЕ

Управни одбор Српског археолошког друштва у саставу др Адам Црнобрња, председник, др Војислав Филиповић, потпредседник, Огњен Младеновић МА, секретар, чланови одбора др Наташа Миладиновић Радмиловић, Марија Каличанин Крстић и др Драгана Антоновић, уредник Гласника САД, започео је свој мандат 2019. године, и окончава га ове године. Обичај је био да се на крају мандата подноси извештај о раду Управног одбора током претходне четири године. Међутим, имајући у виду бројне активности које је Српско археолошко друштво предузимало, или у њима учествовало током претходне четири године, унеколико ћемо одступити од досадашње праксе. Овом приликом ћемо дати само неке основне податке који се односе на рад током претходног мандата, док ће акценат бити на извештају о раду Управног одбора током последњих годину дана. За претходне три године извештаји су, уосталом, већ објављени у претходним зборницима апстраката.

Скупштине Друштва су редовно одржаване, уз велику помоћ и залагање домаћина: 2020. године Међуопштинског завода за заштиту споменика културе Суботица (скуп је у потпуности одржан онлајн због пандемије ковид-19), 2021. године Завичајног музеја Параћин (скуп је одржан уживо, уз делимичну организацију онлајн), 2022. године Народног музеја Топлице у Прокупљу (скуп поново у целости одржан уживо). Ситуација са болешћу ковид-19 је пореметила традиционални начин одржавања годишњих скупова, али и реализацију других пројеката који су имали планиран рад уживо, као и начин одржавања седница Управног одбора САД. Од скупа у Неготину 2019. године, и избора новог руководства Друштва, до данас, одржано је само пет седница уживо, док

је сав други рад обављан електронским путем, те су и сви послови редовно обављани. Гласник Српског археолошког друштва је излазио редовно, и из штампе су изашла четири броја (свеске 35, 36, 37 и 38).

У периоду од маја 2019. до маја 2023. године из штампе су изашла и следећа издања Друштва:

1. Зборник радова *Учењаџи, старинари, археолози : археологија у светлу сопствене историје*, Јован Д. Митровић (ур.), Српско археолошко друштво, Београд 2019 [110 стр]
2. Приручник *Како сачувати археолошко наслеђе: приручник за локалне самоуправе, планере, доносиоце одлука и друге заинтересоване*, аутор Адам Црнобрња, Српско археолошко друштво, Београд 2020 [100 стр]
3. Зборник радова *Ancient Cult in Balkans through Archaeological Findings and Iconography*, Sofija Petković and Nadežda Gavrilović Vitas (eds), Serbian Archaeological Society, Belgrade 2020 [191 стр]
4. Зборник радова *Aktuelna interdisciplinarna istraživanja tehnologije u arheologiji jugoistočne Evrope / Prvi skup Sekcije za arheometriju, arheotehnologiju, geoarheologiju i eksperimentalnu arheologiju Srpskog arheološkog društva, 28. februar 2020.*, priredile Selena Vitezović, Kristina Šarić, Dragana Antonović, Српско археолошко друштво, Београд 2020 [155 стр]
5. Монографија *Naissvs: топографија античког и касноантичког Ниша : археолошки трагови на простору центра*, аутори Гордана Јеремић, Тони Чершков, Српско археолошко друштво – Завод за заштиту споменика културе Ниш, Београд – Ниш 2021 [182 стр]
6. Зборник радова *Foraging Assemblages Vol. 1 (publication of the proceedings of the Ninth International Conference on the Mesolithic in Europe, held in Belgrade in September 14-18, 2015)*, Dušan Borić, Dragana Antonović, Bojana Mihailović

(eds), Serbian Archaeological Society - The Italian Academy for Advanced Studies in America, Columbia University, Belgrade – New York 2021 [351 + XLII стр]

7. Зборник радова *Foraging Assemblages Vol. 2 (publication of the proceedings of the Ninth International Conference on the Mesolithic in Europe, held in Belgrade in September 14-18, 2015)*, Dušan Borić, Dragana Antonović, Bojana Mihailović (eds), Serbian Archaeological Society - The Italian Academy for Advanced Studies in America, Columbia University, Belgrade – New York 2021 [353-816 + VIII стр]

8. Приручник (друго издање) *Како сачувати археолошко наслеђе: приручник за локалне самоуправе, планере, доносиоце одлука и друге заинтересоване*, аутор Адам Црнобрња, Српско археолошко друштво, Београд 2022 [100 стр]

9. Приручник (издање на мађарском) *Hogyan őrizzük meg a régészeti örökséget : kézikönyv a helyi önkormányzatok, tervezők, döntéshozók és más érdekeltek számára*, Adam N. Crnobrnja, Községközi Műemlékvédelmi Intézet - Szerb Régészeti Egyesület, Szabadka – Belgrád 2022 [100 стр]

Конкурси

Друштво је почетком 2023. године конкурисало на више јавних конкурса код надлежних министарстава. Код Министарства науке, технолошког развоја и иновација конкурисали смо са пројектом *XLVI скупштина и скуп САД* (тражено 300.000,00 динара). Код Министарства културе конкурисали смо са три пројекта: *Издавање часописа Гласник САД 39/2023* (одобрено 741.875,00 дин, руководилац Драгана Антоновић), *Подизање свести о значају археолошког наслеђа и унапређење рада Српског археолошког друштва* (одобрено 258.125,00 дин, руководилац Адам

Црнобрња) и *Вршење поверених послова репрезентативног удружења* (одобрено 420.000,00 динара). За све пројекте реализоване током 2022. године Друштво је ажурно поднело исцрпне извештаје Министарству културе и Министарству науке, технолошког развоја и иновација.

Издавачка делатност

Током 2022. године из штампе су изашле следеће публикације Друштва:

- *Гласник САД 38*, уредник Драгана Антоновић, 409 стр. (финансијски подржан од стране Министарства културе и информисања)

- Друго издање приручника *Како сачувати археолошко наслеђе: приручник за локалне самоуправе, планере, доносиоце одлука и друге заинтересоване*, аутор Адам Н. Црнобрња (100 стр). Штампа публикације је ванредно финансирана од стране Министарства културе и информисања, а на предлог истог.

- *Hogyan őrizzük meg a régészeti örökséget : kézikönyv a helyi önkormányzatok, tervezők, döntéshozók és más érdekeltek számára*, издање на мађарском језику горе наведеног приручника, аутор Адам Н. Црнобрња. Публикација је финансирана од стране Међуопштинског завода за заштиту споменика културе Суботица, и објављена у суиздаваштву са Српском археолошким друштвом.

Током 2023. године у штампу су предате следеће публикације:

- *Средњовековна секција. Јесењи састанак (Нови Пазар 2022)*, уредника Марина Бугара (зборник апстраката, финансиран из сопствених прихода Српског археолошког друштва).

- Зборник радова *Integration of Archaeological Heritage Interpretation into Practise (Concepts and case Studdies)*, уредница

Бојане Племић и Јелене Анђелковић Грашар, у суиздаваштву са Археолошким институтом Београд (финансијски подржано 2021. године од стране Министарства науке, просвете и технолошког развоја).

Уредница Гласника САД, Драгана Антоновић, покренула је иницијативу да се наше гласило у скорој будућности уврсти на ERIN PLUS листу. На путу ка том циљу је, заједно са коуредницом Селеном Витезовић, радила и на испуњењу низа техничких захтева. Осим што се у последњих неколико бројева за чланке у Гласнику узимају DOI бројеви, на веб сајту Друштва су уредиле и подстраницу посвећену Гласнику. На тој подстраници се поред основних података о часопису налазе и документи Уређивачка политика и Упутство ауторима, као и дигитализовани бројеви Гласника (за сада 25-37, а ускоро и сви преостали).

У припреми за штампу се налазе нова свеска зборника *Биоархеологија* (изаћи ће у суиздаваштву са Благом Сирмијума, финансијски подржано 2022. године од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја), као и зборник радова *Превентивна археологија и заштита археолошког наслеђа* (изаћи ће у суиздаваштви са Заводом за заштиту споменика културе Ниш, чекају се резултати конкурса код Министарства науке, технолошког развоја и иновација).

Поверени послови репрезентативног удружења у култури

Самостални стручњаци у култури

Од маја 2022. до маја 2023. године није поднет ни један захтев за утврђивање статуса самосталног стручњака у култури. Тренутно имамо једног активног стручњака у култури, колегиницу Јовану Мијатовић, и то у подручју научноистраживачке и едукативне делатности у култури. Услови и процедур за стицање статуса са-

мосталног стручњака у култури, за подручја непокретног културног наслеђа и научноистраживачке и едукативне делатности у култури, објављивани су у програмима скупова који се могу наћи на веб сајту Друштва.

Признања за врхунски допринос националној култури

Од 2021. године једини предлагачи кандидата за добијање признања за врхунски допринос националној култури (у јавности познатије као тзв. Национална пензија) могу да буду искључиво репрезентативна удружења у култури, а на сонову приспелих пријава. Законом је предвиђено да за свако од 25 подручја у култури могу бити предложена највише по три кандидата, а да комисија министарства на годишњем нивоу може доделити највише 20 националних признања.

Српско археолошко друштво је репрезентативно удружење за два подручја у култури: 1) истраживање, заштита, коришћење, прикупљање и представљање непокретног културног наслеђа; 2) научноистраживачка и едукативна делатност у култури (репрезентативност делима са удружењем Базаарт).

2022. године није било пријава за подручје непокретног културног наслеђа, док су се за подручје научноистраживачке и едукативне делатности приавила два кандидата, (преко удружења Базаарт), Зора Бокшан Танурџић и Мирољуб Вучковић. Након увида у достављене документације кандидата донете су одлуке да Министарству културе и информисања буду достављене образложене оцене са предлозима за доделу признања за оба кандидата. Признање за врхунски допринос националној култури добио је филмолог Мирољуб Вучковић.

Остали послови репрезентативног удружења

У последњих годину дана интензивирана је сарадња са другим репрезентативним удружењима у култури, ради организованог

приступа решавању заједничких проблема. Представник Друштва је учествовао на више састанака одржаних уживо и онлајн. Једна од усвојених новина је и повлашћена цена јавног превоза у Београду за самосталне уметнике и стручњаке у култури. Са друге стране, још увек није у потпуности разјашњена новонастала обавеза прописана од стране Министарства финансија, односно Трезора, која подразумева да се за сваки одобрени пројекат финансиран из буџета мора отворати посебан подрачун у Трезору, као и да се исти имају угасити након утрошка одобрених средстава.

Разно

Током протекле године Друштво је више пута реаговало на случајеве уништавања и оштећивања археолошког наслеђа, путем медија али и путем званичних дописа надлежнима. Поводом уочених неправилности везаних за археолошко праћење земљаних радова (популарно званих „археолошки надзор“) Друштво је упутило званичан допис Министарству културе и информисања са конкретним питањима и предлозима решења. Истим поводом, а на иницијативу САД, председник Друштва је био и на састанку и код директорке Републичког завода за заштиту споменика културе, проф. др Дубравке Ђукановић, и том приликом је постигнут начелни договор о предузимању одређених корака ради стандардизације вршења археолошког праћења земљаних радова. Друштво је упутило и примедбе и сугестије на најновији Нацрт закона о изменама и допунама закона о планирању и изградњи, у коме су се појавиле веома охрабрујуће одредбе у вези са израдама Студије заштите и роковима у којима ће исте моћи да буду израђиване.

У оквиру пројекта Министарства културе и информисања *Подизање капацитета за борбу против илегалног увоза, извоза и*

преноса власништва над културним добрима на локалном нивоу - Програм партиципације Унеска 2020-2021, а на позив министарства, А. Црнобрња је испред Друштва одржао предавања „Значај заштите културног наслеђа и добре праксе заштите археолошких локалитета од недозвољених ископавања“ (Београд) и „Уништавање и крађа археолошког наслеђа и непrepoзнавање природе дела“ (Сремска Митровица). Учесници радионица су били представници полиције, граничне полиције, царине, тужилаштва, суда и институција заштите културних добара. Поред предавања одржаних у оквиру пројекта *Подизање свести о значају археолошког наслеђа* (Народни универзитет Трстеник, Градски музеј Бечеј, Архив Војводине и Музеј Војводине) посебно предавање под насловом „Трговина археолошким артефактима у Србији – од сеоске ливаде до европских аукцијских кућа“ одржано је студентима и професорима Криминалистичко-полицијског универзитета у Земуну.

Председник Друштва, А. Црнобрња, је на позив Словенског археолошког друштва био гост поводом обележавања 50 година од оснивања тог удружења.

Једини стални извор сопствених прихода Друштва јесу чланарине. У тренутку писања овога извештаја Друштво има 325 редовних чланова. Измирење чланарине је практично и једина обавеза чланова, која се у целости компензује преузимањем Гласника САД за текућу годину, а чија је појединачна производна цена сада већ знатно виша и од чланарине за запослене колеге. Све остале обавезе које Друштво током године има чланови радних тела обављају волонтерски (Управни одбор, Редакција Гласника, Надзорни одбор, Статусна комисија).

За бољи рад Друштва било би неопходно и укључивање већег броја чланова у његов редован рад. Свака иницијатива је добро дошла, и свако од чланова може предложити неку нову активност и преузети на себе њену реализацију, а на Управном одбору је

одговорност да изабере и одобри те активности, као и да помогне у обезбеђивању услова за њихове реализације. Молили бисмо вас да о томе размишљате, и да и на тај начин помогнете да Друштво што боље ради у наредном периоду.

На крају, Управни одбор Српског археолошког друштва захваљује се нашем овогодишњем домаћину, Градском музеју Сомбор, на суорганизацији XLVI годишњег скупа и скупштине САД.

др Адам Н. Црнобрња
председник Српског археолошког друштва

**ИЗВЕШТАЈ О ФИНАНСИЈСКОМ ПОСЛОВАЊУ
СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА**

За период од 1.1. – 31.12.2022. године

Приходи:

1. Донације :	
- Министарство културе	1.491.334,42
- Министарство науке	200.000,00
2. Чланарине	294.700,00
Укупно	1.986.034,42

Расходи: (буџетски рачун - Мин. културе Гласник)

Штампа „Гласник САД“	400.000,00
Ауторски хонорари	275.978,48
Укупно.....	675.978,48

Расходи: (буџетски рачун - Мин. културе Подизање свести)

Ауторски хонорари	39.878,95
Уговори о делу	26.875,00
Штампа Зборника	49.500,00
Рекламни материјал.....	7.300,00
Одржавање базе	80.000,00
Службени пут	50.936,48
Укупно.....	254.490,43

Расходи: (буџетски рачун- Мин. културе Репрезентативност)

Уговори о делу	220.468,75
Адвокатске услуге	200.000,00
Укупно.....	420.468,75

Расходи: (буџетски рачун- Мин. просвете Научни скуп)

Штампа публикације	199.650,00
Укупно.....	199.650,00

Расходи: (сопствени рачун)

Канцеларијски материјал	5.725,86
Штампа публикације	11.400,00
Остали трошкови	59.361,62
Птт трошкови.....	2.559,00
Трошкови платног промета.....	5.937,40
Исбн, цип.....	2.800,00
Негативне курсне разлике.....	2.636,36
Службени пут	17.890,00
Укупно.....	108.400,24

Укупни расходи за 2022.годину износе 1.658.987,90

- Затечено стање на почетку 2022. године, на рачуну сопствених прихода износи 532.660,50 рсд.

Стање на динарском рачуну	757.610,64
Стање на буџетском рачуну	301.451,23

Подносилац извештаја Маја Јовановић

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ

Током 2022. године чланови секције су се редовно састајали и сарађивали у реализацији више националних и међународних пројеката. Међу њима се издвајају пројекти истраживања пећинског комплекса Баланица у Сићеву, Шалитрене пећине и палеолитског налазишта Петровац 1 код Лебана. Више чланова секције било је ангажовано у истраживањима на пројекту „Neanderthal and early modern human interactions in the central Balkans“ (NEEMO) који финансира Фонд за науку Републике Србије. Приликом тих истраживања откривено је прво палеолитско налазиште у средњем Понишављу (пећина Потпеч код села Рсовци у близини Пирота) и прво мезолитско налазиште у Србији ван подручја Ђердапа (поткапина Пештерија код Звоначке бање). Нова открића су покренула расправу о насељаности централних делова Балкана у касном плеистоцену и раном холоцену.

Чланови секције су учествовали на више домаћих и међународних скупова укључујући конференцију Европске археолошке асоцијације у Будимпешти (ЕАА) и састанак Европске асоцијације за проучавање људске еволуције (ESHE) у Тибингену. Учествовали су, такође, и у припреми међународне конференције о еволуцији човека у средњем плеистоцену (чибанијену) која ће бити одржана у мају 2023. године.

проф. др Душан Михаиловић
председник Секције за палеолит и мезолит САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни годишњи састанак Секције за праисторијску археологију одржан је током годишњег скупа Српског археолошког друштва у просторијама Народног музеја Топлице у Прокупљу 27. маја 2022. године. Том приликом је презентовано тринаест ре-

ферата. Учествовали су стручњаци из: Археолошког института у Београду, Одељења за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Рударско-геолошког факултета Универзитета у Београду; Институт за нуклеарне науке “Винча”, Института шпанског националног истраживачког савета (Шпанија), Народног музеја Србије у Београду, Завичајног музеја Рума, Градског музеја Сомбор, Универзитета на Приморском Факултета за хуманистичке студије у Копру (Словенија). На секцији је присуствовало између 15 и 20 колега.

Након скупа колеге су изразиле захвалност колегама из Народног музеја Топлице, в.д. Драгану Поповићу и вишем кустосу-археологу Сањи Црнобрњи Красић на гостопримству и успешној организацији секције.

др Драган Милановић
председник Секције за праисторијску археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Овогодишњи скуп Српског Археолошког друштва је одржан у Прокупљу у периоду од 26-28. маја, у пријатном амбијенту Народног музеја Топлице и топлу добродошлицу колега из Прокупља. И ове године је пријављен велики број радова за секцију класичне археологије, од којих су сви сем једног и презентовани. Дванаест радова колегиница и колега из Археолошког института у Београду, Филозофског факултета у Београду, Народног музеја Србије, Музеја Срема, Народног музеја у Крушевцу итд., је представљено и доцније уз кратку дискусију за сваки рад понаособ, разматрано.

У радовима је обухваћен дијапазон различитих тема – од резултата последњих археолошких истраживања на више локалитета, преко анализе и интерпретације различитог археолошког материјала до сакралних и фунерарних тема. Представљени су археолошки предмети и проблематике са различитих локалитета

из целе Србије, од Сирмијума преко Сингидунума, Герулате, Винацијума, Медијане, Тимакум Минуса, Ремесијане и путне станице Ад Финес на тлу данашње Куршумлије. Тако су колегинице и колеге који су присуствовали секцији за класичну археологију имали прилике да чују о стакленом пехару урађеном у техници диатретум из Сирмијума, налазима тера сигилате мраморате такође из Сирмијума, налазима постамената из Ремесијане, новом вотивном споменику Марка Улпија откривеног у Винчи из другог века н. е., налазима римског новца са Јастребца, фибулама са локалитета Радмиловићи, археолошким споменицима са иконографским представама или поменом ијатричког бога Телесфора, првим резултатима археолошких ископавања на локалитету Герулата у селу Мироч, о значају римске путне станице Ад Финес на тлу данашње Куршумлије, касноантичком дечијем гробу из утврђења Тимакум Минус, Равна, функцији камене митолошке скулптуре у касној антици и гробу са прибором за писање са локалитета Рит код Винацијум.

Након презентације свих предавања пропраћених презентацијама, уследила је подужа дискусија не само у оквиру поменутих тема и материјала, већ и угрожености локалитета од стране дивљих копча и законских могућности да се поменут проблем пријави и спречи.

Пред крај секције је најављена могућност скупа секције за класичну археологију мимо редовног скупа Српског Археолошког друштва, до кога на жалост није дошло у првој половини ове године, али постоји могућност да се на јесен скуп секције одржи у Београду или у Нишу. Уједно, најављена је припрема за публикавање другог тома „Антички култ на Балкану кроз налазе и иконографију: Светилишта, храмови и олтари као сакрална места“, чије се објављивање очекује до краја 2023. године.

др Надежда Гавриловић Витас
председница Секције за класичну археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Током 2022. године рад Средњовековне секције Српског археолошког друштва одржан је у два наврата. Најпре у оквиру XLV Скупштине и годишњег скупа САД (Прокупље, 26-28. мај), а затим кроз редовно заседање у јесењем периоду (Нови Пазар, 25-26. новембар).

Приликом првог сусрета, презентацији чак 15 реферата присуствовало је 26 колегиница и колега. Учешће у раду узели су стручњаци из Филозофског факултета у Београду, Археолошког института у Београду, Народног музеја Србије, Музеја града Новог Сада, Музеја „Рас“ из Новог Пазара, Републичког завода за заштиту споменика културе Београд, Завичајног музеја Параћин, Завичајног музеја Градишка и Народног музеја Топлице. У првом делу секције изложене су теме које су се односиле на археолошка истраживања локалитета Орловине у Малом Зворнику (Д. Радичевић, Р. Арсић, Д. Ћирковић), хоризонте 7. века на Царичином граду (В. Иванишевић, И. Бугарски), причу о међурегионалним везама Угарске на примеру налаза арпадовског периода у Војводини (крај 10-11. век) (М. Радишић), резултате заштитних археолошких истраживања приликом адаптације дела приземља зграде Музеја града Новог Сада (Арсенал) (Д. Гачић), 3Д архитектонску студију средњовековног Петроварадина кроз црквену средњовековну опатију Белафонс (В. Здравковић) и нове резултате археолошких истраживања позног средњег века на примеру гробља са мраморима у Подрињу и тврђаве Купиник у Срему (Е. Зечевић).

У другом делу рада, реферати су говорили о археолошким истраживањима Северне табије Новопазарске тврђаве (В. Видосављевић, И. Кајтез), обновљеним радовима на средњовековном Петрусу (Ф. Стефановић, М. Милосављевић, Б. Стојановић), као и ископавањима на локалитетима Дворине-Маџарско гробље код Аранђеловца у 2020. и 2021. години (Д. Радичевић, В. Миливојевић), Ђурине ћелије на Руднику 2018-2021. године (Д. Радичевић, В. Миливојевић) и Манастириште у Кијевцима (Д. Којић).

Последњи сегмент секције започео је презентацијом о заштитним археолошким истраживањима у северном делу порте цркве

Светих Апостола Петра и Павла у Новом Пазару (В. Видосављевић, У. Војводић), а затим настављен, од стране истих аутора, темом која се односила на досадашње резултате и перспективе археолошких истраживања српских средњовековних некропола у области Раса (У. Војводић, В. Видосављевић).

Задња два излагања односила су се на археолошка истраживања на Руднику 2018-2021. године (Д. Радичевић, А. Цицковић, М. Вранић) и истраживања средњовековних локалитета на простору Топлице у 2021. години (С. Црнобрња-Красић).

На јесењем састанку Средњовековне секције било је присутно 20 колегиница и колега међу којима су биле и колеге из Црне Горе. Првог дана секције представљено је 9 тема од којих је реферат колеге Р. Рамаданског о фибулама западно-германског порекла из археолошке збирке Градског музеја Бечеј био у форми постер презентације. У уводном излагању приказана је флагрантна девастација културно-историјског наслеђа у Новом Пазару и околини (В. Видосављевић), док су у другом реферату представљени прелиминарни резултати раносредњовековног хоризонта на локалитету Селиште-Арчиновица (М. Радишић, М. Бугар, Ј. Васиљевић, М. Миладиновић). Наредна презентација је донела причу о прелиминарним истраживањима некрополе на локалитету Брсково-Догањце (Д. Вуловић, Д. Драшковић), да би први део рада секције био завршен рефератом о заштитним археолошким истраживањима Цркве Св. Димитрија са старим гробљем у Митровој Реци (М. Марић, М. Славковић).

У другом делу секције, приказани су методологија и први резултати рада на тврђави Копријан код Дољевца (В. Бикић, У. Војводић), а затим је уследила презентација о ископавањима манастирског комплекса Св. Варваре на Рељиној градини у 2022. години (И. Кајтез, В. Видосављевић). Блиска тема односила се на прелиминарне резултате анализе фауналних остатака са локалитета Св. Варвара на Рељиној градини (Т. Младеновић), а финална презентација је донела причу о путевима „трахита“ (В. Видосављевић). Други дан секције био је посвећен обиласцима културних знаменитости новопазарског краја -Алтун алем цамије, Петрове цркве и манастира Ђурђеви Ступови, чиме је рад секције завршен.

У овој прилици изражавамо велику захвалност Народном музеју Топлице и Музеју „Рас“ Нови Пазар на гостопримству и одличној организацији наших сусрета.

Марин Бугар
председник Средњовековне секције САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

Годишњи и 11 по реду састанак Секције за биоархеологију, одржан је на XLV Годишњем скупу САД 26–28. маја 2022. године у Прокупљу. На секцији је било изложено пет реферата, са једном темом из праисторијског и четири теме из средњовековног периода. На скупу је представљен и зооархеолошки пројекат *ARCHAEOWILD* финансиран од стране Фонда за науку, који проучава конфликте и суживоте људи и дивљег света у холоцену централног Балкана. На скупу су учествовали стручњаци из: Археолошког института у Београду, Института Биосенс, Универзитет у Новом Саду, Филозофског факултета у Београду, Медицинског факултета у Београду, Музеја Рас у Новом Пазару, *Aita Bioarchaeology*, Барселона (Шпанија).

У оквиру секције, организована је и тематска сесија под називом *New insights on the Great migration period in the Balkans: a multidisciplinary approach*, којом су председавали Ксенија Ђукић (Србија), Марио Новак (Хрватска) и Тамаш Хајду (Мађарска). На сесији је представљено осам реферата на тему аварске антропологије на Балкану, односно у Србији, Хрватској и Мађарској. Сесија је била хибридног типа, три реферата су била изложена уживо, док су колеге из Хрватске и Мађарске изложиле своје реферате путем *Zoom* платформе.

др Драгана Вуловић
председница Секције за биоархеологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА АРХЕОМЕТРИЈУ, АРХЕОТЕХНОЛОГИЈУ, ГЕОАРХЕОЛОГИЈУ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Секција за археометрију, археотехнологију и експерименталну археологију била је мање активна током 2021. године због неповољне ситуације за рад у условима пандемије. Током 2022, Секција је учествовала на XLV Годишњем скупу Српског археолошког друштва у Прокупљу од 26. до 28. маја 2022. године организовањем тематске сесије под називом: *Доживљавање прошлости – Презентација археолошког наслеђа кроз експерименталну и искуствену археологију*, као и у оквиру редовног заседања.

Тематску сесију су предложили и модерирали Видан Димић (Археолошки институт у Београду) и Ана Ђуричић (Лабораторија за биоархеологију, Филозофског факултета у Београду). Циљ тематске сесије био је покретање шире дискусије на тему бројних могућности и перспектива промоције културне баштине кроз различите интерактивне приступе у комуникацији са јавношћу. Идеја је била да колеге из земље и региона размене искуства и изложе радове на различите теме: од теоријских разматрања са поља експерименталне и искуствене археологије у циљу презентације археолошког наслеђа, преко примера презентације археолошког наслеђа кроз музеје на отвореном, (ре)конструкције насеља и археолошког материјала, до потешкоћа са којима су се сусретали током спровођења таквих пројеката, као и њиховог друштвеног значаја.

На тематску сесију је пријављено четири рада.

1. Ана Ђуричић и Видан Димић: ИСКУСТВЕНА АРХЕОЛОГИЈА И ПРЕЗЕНТАЦИЈА АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СРБИЈИ.
2. Јулка Кузмановић-Цветковић: PLOČNIK – NEOLIT UŽIVO.
3. Драган Јанковић: ISKUSTVA PRI REKONSTRUKCIJI MEZOLITSKIH I NEOLITSKIH STANIŠTA NA IMANJU POLJOPRIVREDNOG DOBRA RADMILOVAC U VINČI.
4. Емилија Николић: АРХЕОЛОШКИ МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ У СТАПАРСКОЈ БАЊИ КРАЈ УЖИЦА: ИЗГРАДЊА И УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА.

Предавања су била веома инспиративна и резултирала су дугим дискусијом.

У оквиру редовног одржавања секције ААГЕА одржано је једно предавање.

1. Селена Витезовић, Видан Димић, Даница Михаиловић, Драгана Антоновић - *У ПОТРАЗИ ЗА ПРАИСТОРИЈСКИМ ИЗВОРИМА СИРОВИНА: ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ РЕКОГНОСЦИРАЊА РУДНИКА И ОКОЛИНЕ.*

Након предавања и дискусије председница Секције ААГЕА др Селена Витезовић предала је дужност председавања секцијом др Видану Димићу, што је једногласно прихваћено међу свим присутнима.

Овом приликом се захваљујемо колегама из Народног музеја Топлице у Прокупљу на преданости и одличној организацији скупа.

др Видан Димић
председник Секције за ААГЕА

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

Секција за заштиту археолошког наслеђа у првој половини 2022. године учествовала је у оквиру XLV Годишњег скупа Српског археолошког друштва у Прокупљу 26-28. маја 2022. године и то кроз:

1. Редовно заседање Секције у оквиру којег су пријављени следећи реферати:

- Марин Бугар, Народни музеј Крушевац ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ БРДО У ОБРЕЖУ
- Александар Ђукић, Удружење за неговање културног наслеђа “Челник” АРХЕОЛОШКА КАРТА ОПШТИНЕ ЉИГ
- Момир Церовић, Народни музеј Шабац Драган Милановић, Археолошки институт, Београд Мирослав Коцић, Археолошки институт, Београд Урош Николић, Завичајни музеј Рума РОЗЕТА НА ТРАСИ БУДУЋЕГ АУТОПУТА РУМА-ШАБАЦ

- Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије ОБАВЕЗЕ ИНВЕСТИТОРА ПРЕМА ЗАЈМОДАВЦИМА И ЗАШТИТА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

- Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ У ОКВИРУ СПОМЕНИКА НА ЛИСТИ СВЕТСКЕ БАШТИНЕ – ПРИМЕР ПЕТРОВЕ ЦРКВЕ У РАСУ

2. Одржавање тематске сесије *Археолошко наслеђе и одрживост: актуелне праксе и концепти*, у организацији Б. Племић и Ј. Анђелковић-Грашар. У оквиру тематске сесије одржани су следећи реферати:

- Јасминка Богић, Завод за заштиту споменика културе Ниш Марко Јанковић, Филозофски факултет, Београд Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш ПРИЛОГ ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА: РИМСКИ АКВАДУКТ У СОМБОРСКОМ БУЛЕВАРУ У НИШУ

- Гордана Јеремић, Археолошки институт, Београд Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш Јасминка Богић, Завод за заштиту споменика културе Ниш ПРИЛОГ ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА: НОВИ НАЛАЗИ КАСНОАНТИЧКИХ ГРОВА НЕКРОПОЛЕ НАИСУСА У ЈАГОДИН МАЛИ

- Марин Бугар, Народни музеј Крушевац НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ ИЗ ЗДРАВИЊА – КРАТАК ОСВРТ НА ЛОКАЛНУ ПРЕЗЕНТАЦИЈУ НАСЛЕЂА • Љубиша Васиљевић, Народни музеј Крушевац МОГУЋНОСТ ЗА НОВИ ЖИВОТ ЛОКАЛИТЕТА МОГИЛЕ У НОЗРИНИ КОД АЛЕКСИНЦА

- Сања Црнобрња, Народни музеј Топлице LIVING HISTORY КОНЦЕПТ КАО ИНТЕРПРЕТАТИВНИ МОДЕЛ НА ПРИМЕРУ ПРОЈЕКТА “КОЗНИК - ГРАД ВИТЕЗОВА”

- Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије КОМПЛЕКС РИМСКИХ РУДНИКА НА КОСМАЈУ – ЗАШТИТА КРОЗ УКЉУЧИВАЊЕ У ОДРЖИВИ РАЗВОЈ • Весна Црноглавац, Народни музеј Ниш ИЗАЗОВИ У ОЧУВАЊУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА (ИЗ ПРАКСЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА НИШ)

- Бојана Племић, Академија струковних студија, Београд КУЛТУРНЕ РУТЕ И АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ СРБИЈЕ

У другој половини 2022. и почетком 2023. године, Секција је била посвећена припреми за израду Зборника радова посвећеном тематској сесији одржаној 2021. године - *Превентивна археологија и заштита археолошког наслеђа*. У сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе Ниш, израђена је конкурсна документација која је поднета Министарству културе – годишњи конкурс за археолошко наслеђе 2023. године.

У првој половини 2023. године, Секција за заштиту археолошког наслеђа бавила се припремом за предстојећи XLVI Годишњи скуп Српског археолошког друштва. Осим наведеног, Секција се у предметном периоду 2022. – 2023. бавила прикупљањем података у вези повећаног обима посла у заштити археолошког наслеђа услед интензивираних планирања и изградње у Србији. .

мр Александар Алексић
председник Секције за заштиту археолошког наслеђа

**ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОЛОГИЈУ
ИЗВЕШТАЈ**

о студентима који су током календарске 2022. године завршили основне, мастер или докторске студије

ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ

- Плавшић Сенка - *Бихевиорална модерност у организацији пећинских станишта из средњег и горњег палеолита на централном Балкану*, ментор проф. др Душан Михаиловић
- Драгосавац Софија - *Ламинарна технологија на прелазу из средњег у горњи палеолит на територији централног Балкана*, ментор проф. др Душан Михаиловић
- Благојевић Тамара - *Демографија и обрасци насељавања неолитских популација на територији Србије између 6200. и 5300. год. п.н.е.*, ментор, проф. др Марко Порчић
- Радишић Теодора - *Економија у касном латену јужнопанонског Подунавља: археозоолошки приступ*, ментор, доц. др Марија Љуштина
- Кречковић Гавриловић Марија - *Однос здравственог статуса и друштвеног положаја у бронзанодопској култури: некрополе Мокрин и Остојићево*, ментор, проф. др Марко Порчић
- Радиновић Михаило - *Социјалне и демографске импликације варијабилности антропоморфних фигурина и алатки од окресаног камена на каснонеолитском локалитету Винча - Бело брдо*, ментор, проф. др Марко Порчић
- Младеновић Теодора - *Економија насеља од 11. до средине 13. века у југозападном Банату: археозоолошки приступ*, ментор, доц. др Соња Вуковић

МАСТЕР СТУДИЈЕ

- Грујић Даница - *Улога домаћих животиња у раном неолиту у Панонској низији: сточарство и сезоналност насеља на локалитету Госпођинци - Нове земље*, ментор доц. др Соња Вуковић

- Пајовић Данило - *Етнографија теренског рада у археологији - питање интеркултурне комуникације*, ментор доц. проф. др Душан Михаиловић
- Јанковић Јована - *Археозоолошка сведочанства о насељавању брдско-планинског подручја Балканског полуострва у раном горњем палеолиту. Студија случаја: долина Ресаве*, ментор проф. др Весна Димитријевић
- Кокановић Маја - *Археозоолошки аспекти исхране становника дунавског предграђа Београдске тврђаве током средњег века и раног новог доба*, ментор проф. др Весна Димитријевић
- Милутиновић Сања - *Орално здравље средњовековних становника Србије: некропола Винча– Бело брдо 12–14. век*, ментор проф. др Софија Стефановић
- Несторовић Сања - *Поремећаји у расту средњовековног становништва: рендгенска анализа Харисових линија на индивидуама сахрањеним на некрополи Винча - Бело брдо (12-14 век)*, ментор проф. др Софија Стефановић
- Живановић Срећко - *Примена фотограметрије и 3Д моделовања у археолошкој документацији и у анализи археолошког материјала*, ментор проф. др Јасна Вуковић

ОСНОВНЕ СТУДИЈЕ

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ОДБРАНИЛИ ДИПЛОМСКИ РАД

- Трипковић Јована - *Примена изотопских анализа олова на студије порекла метала: Преглед аналитичке методе и проблематика*, ментор, проф. др Ненад Тасић

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ОДБРАНИЛИ ЗАВРШНИ РАД

(студенти уписани по наставном програму 2006.)

- Марковић Срђан - *Реконструкција исхране ловачко-сакупљачких заједница у мезолиту Шведске и Данске на основу резул-*

тата анализа стабилних изотопа, ментор проф. др Душан
Михаиловић

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ЗАВРШИЛИ ОСНОВНЕ
СТУДИЈЕ ПО ПРОГРАМУ 2009. ИЛИ 2014. ГОДИНЕ
(наставним програмима није предвиђена одбрана завршног рада)

1. Драгославић Ана Марија
2. Мартиновић Јелена
3. Алексић Милена
4. Петров Илија
5. Антић Стефан
6. Томић Горан
7. Чебецић Адријана
8. Пајовић Анђа
9. Златовић Андреј
10. Савић Андрија
11. Тројановић Андријана
12. Ђерковић Предраг
13. Гајин Јана
14. Панић Јована
15. Радојевић Лана
16. Јовић Лука
17. Обрадовић Марија
18. Стојановић Милош
19. Миловановић Теодора
20. Јововић Милутин
21. Вилимановић Никола
22. Пантић Невена
23. Пековић Игор
24. Хајдари Раиса
25. Танасић Стефан
26. Вешовић Марко
27. Здравковић Анђела

СЕКРЕТАР ОДЕЉЕЊА ЗА АРХЕОЛОГИЈУ
Ристо Драшковић

ЗАПИСНИК СА XLV СКУПШТИНЕ СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА ОДРЖАНЕ У ПРОКУПЉУ 27.05.2022

Радно председништво: Сања Црнобрња - Красић, председавајући, Јулка Кузмановић и Душан Каличанин, записничар

Скупштина је почела са радом у 12:45 часова у просторијама Народног музеја Топлице у Прокупљу.

Присутно: 59 чланова

Дневни ред:

1. Одавање почести преминулим члановима друштва
2. Избор радног председништва
3. Усвајање дневног реда
4. Пријем нових чланова
5. Усвајање финансијског извештаја
6. Усвајање извештаја о раду Управног одбора и издавачкој делатности
7. Усвајање плана рада за 2022. – 2023.
8. Именовање почасних чланова друштва
9. Угроженост локалитета кроз планска документа
10. Избор домаћина скупштине САД 2023. године
11. Чланарине
12. Разно

1. Минутом ћутања одата је пошта преминулим члановима друштва.

2. Избор радног председништва

Предлог радног председништва у саставу: др Сања Црнобрња - Красић, председавајући, др Јулка Кузмановић и Душан Каличанин, записничар, једногласно је усвојен.

3. Усвајање дневног реда

Предложени дневни ред једногласно је усвојен.

4. Пријем нових чланова у Српско археолошко друштво

Др Војислав Филиповић, потпредседник САД, прочитао је имена

кандидата који су поднели молбу за пријем у чланство САД, и који испуњавају услове за пријем:

Ана Митровић, Маја Кокановић, Станислава Петровић, Николина Манојловић, Лазар Марковић, Милица Илић, Маринко Антонијевић и Весна Роцић.

Пријем нових чланова изгласан је једногласно.

5. Усвајање финансијског извештаја

Др Адам Црнобрња, председник САД и подносилац извештаја, напомиње да се финансијски извештај, извештај о раду УО и издавачкој делатности друштва налазе у штампаном Информатору са програмом, извештајима и апстрактном са овогодишње скупштине. Финансијски извештај усвојен је једногласно.

6. Извештај о раду Управног одбора и издавачкој делатности

Др Адам Црнобрња, председник САД и подносилац извештаја, реферише на претходну тачку дневног реда и напомиње да се извештај о раду УО и издавачкој делатности друштва налазе у штампаном Информатору са програмом, извештајима и апстрактном са овогодишње скупштине.

Извештај о раду Управног одбора и издавачкој делатности усвојен је једногласно.

7. Усвајање плана рада за 2022. – 2023. годину

Др Адам Црнобрња, председник САД замолио је скупштину да усвоји план рада до јануара 2023. године.

Предлог је усвојен са 58 гласова ЗА и једним уздржаним гласом.

8. Именовање почасних чланова друштва

Др Војислав Филиповић, потпредседник САД, упознаје скупштину са предлогом награде „Милоје Васић“ односно награде за животно дело, и предлаже да се награда уручи Растку Васићу. Објаснио је да процедуре за доделу награде нису урађене у потпуности према правилнику доделе, али да је услед епидемије доста тога било тешко организовати и да Скупштина као највиши орган САД може својом одлуком да додели ову награду. Посебно је истакао да награда до сада није додељена, да би друштво требало да активније ради на томе и да је др Р. Васић особа чију биографију сви знају и да је био председник САД.

Предлог је усвојен једногласно.

9. Угроженост археолошких локалитета кроз планска документа

Александар Алексић из Завода за заштиту споменика културе Ниш напомиње да је на територији Завода око 120 локалитета угрожено изградњом. Предлаже израду елабората који би садржао листу свих угрожених локалитета. Др Адам Црнобрња даје подршку и даље образлаже проблематику из правно – законодавног угла. Угљеша Војводић, запослен на Археолошком институту Београд, поставља питања која се тичу релације институција које се баве археологијом и заштитом споменика културе и извођача радова. Мирослав Марић, запослен на Балканолошком институту САНУ, наводи пример лоше комуникације Покрајинског Завода за заштиту споменика културе и НИС-а која је за последицу имала уништење археолошких локалитета у Банату и Бачкој. Такође као проблем наводи и недостатак људства. Александар Алексић из Завода за заштиту споменика културе Ниш образлаже проблематику на релацији Завод – извођачи. Напомиње погрешну перцепцију извођача радова спрема археологије.

Предлог је усвојен једногласно.

10. Избор домаћина скупштине САД 2023. године

Колегиница Анђелка Путица из Градског музеја Сомбор истакла је кандидатуру Градског Музеја Сомбор и града Сомбора да буду домаћини XLVI скупштине Српског археолошког друштва.

Скупштина је једногласно прихватила овај предлог.

11. Чланарина

Др Адам Црнобрња, председник САД предлаже усвајање предлога за плаћање чланарине до одређеног датума то јест увођења рока за плаћање чланарине. Чланарина се може платити преко уплатнице, банке или е-банкинга. Датум који означава крај рока за плаћање чланарине био би 1. Мај.

Предлог је усвојен једногласно.

12. Разно

- Кристина Пенезић, запослена у институту Биосенс у Новом Саду, објавила је скупштини да је Београд највероватнији добитник организације скупа Европске асоцијације археолога. У плану

је коришћење зграде Филозофског факултета Београд као и зграде ректората истог факултета. Колегиница Пенезић позива на општу мобилизацију и умрежавање археолога Србије. Позива све заинтересоване да се укључе. Предлог је да се за месец дана организује састанак где би се износили конкретни предлози.

- Ивана Живаљевић, такође представник института Биосенс у Новом Саду, објављује оснивање часописа археолога и охрабрује колеге да шаљу радове.
- Наташа Шаркић представница компаније Аита Биоарк, износи предлог за израду новог сајта САД. Позива на квалитетнију промоцију, доступност информација и радова у pdf. формату и инсистира да је у питању мали трошак док су добити вишеструке. Др Адам Црнобрња, председник САД, подржава предлог за израду новог сајта као и формирање тима задуженог за друштвене мреже који ће се бавити промоцијом, ажурирањем сајта, података итд. Др Војислав Филиповић, подпредседник САД, подржава предлог али напомиње да група САД на платформи Facebook мора остати затворена из сигурносних разлога.

Предлози су једногласно усвојени.

- Емина Зечевић из Народног Музеја у Београду позива на удруживање колега како се рад не би сводио на индивидуални напор. Апелује на неку врсту археолошког *Прегледа* који би био обавезан. Др Адам Црнобрња, председник САД говори о Закону о културном наслеђу, ауторским правима при ископавању и нужности промене закона. Када *Преглед* постане законски обавезан тада се могу потраживати и средства.
- Владан Видосављевић из Музеја Рас у Новом Пазару упозорава на „систематско уништавање српског, нарочито средњовековног, културног наслеђа“ на територији општине Нови Пазар. Момир Церовић из Народног музеја Шабац је „присуствовао таквом систематском уништавању српског културног наслеђа у Сарајеву и околини“. Колега Церовић напомиње да су и док је он радио у Сарајеву главна мета били српски средњовековни споменици. Др Адам Црнобрња, председник САД и Сања Црнобрња-Красић из Народног музеја Топлице и председавајући на XLV скупштини САД, апелују на сваки вид помоћи колеги Видосављевићу, у виду телевизијских и радио гостовања, организовања трибина итд.

- **Договор око вечере и излета**

Скупштина је завршила са радом у 13:50 часова.

Записник водио:
Душан Каличанин
Параћин

АПСТРАКТИ

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ
(секција, М. Бугар)

Милан Продановић, Универзитет на Криту, Грчка

**ПРЕГЛЕД МАТЕРИЈАЛНИХ ОСТАКА СЛОВЕНА
НА ТЕРИТОРИЈИ ГРЧКЕ**

Епоха словенских инвазија у 7. веку је са историјског, археолошког и топономастичког аспекта оставила неизбрисив печат у историји Византије. Словени инвазијама и насељењем доносе са собом њима својствену материјалну културу која је по природи својој различита од савремене рановизантијске материјалне културе, и која испољава, у највећој мери, сличност са керамиком словенског стила или типа на простору централне и источне Европе, већином са керамиком тзв. прашког типа. За новодосељене Словене карактеристично је било и сахрањивање с оружјем, за разлику од домицилног ромејског становништва, већином (према закону) ненаоружаног, којима оваква сахрана у материјалном смислу (онда) и није била својствена. И не само то, него и специфично сахрањивање са покојником положеним ка истоку, док је глава покојника окренута ка западу, при чему се паралелно јавља и Словенима својствена кремација и (потоња) инхумација, својственија домицилним хришћанима.

И поред тога што постоје – на овај начин – специфични и јасни словенски слојеви на локалитетима на грчком тлу, у самој Грчкој идеја словенске археологије грчког тла је и даље у извесној мери контраверзна с обзиром на то да је словенско насељавање Грчке и стварање словенских кнежевина - склавинија на њеном тлу дуго представљало својеврсну претњу грчкој националној идеји ('наративу'). Из угла словенске синтезе, овај рад представља покушај да се изложи преглед словенских материјалних остатака на територији Грчке.

Милица Радишић, Археолошки институт, Београд

НОВАЦ КАО ГРОБНИ ПРИЛОГ У НЕКРОПОЛАМА АРПАДОВСКОГ ПЕРИОДА У ВОЈВОДИНИ – НАДРЕГИОНАЛНА ПЕРСПЕКТИВА

Прилагање новца приликом сахрањивања представља обичај дугог трајања, који се практиковао од појаве првих металних кованица у античкој Грчкој све до данашњих дана. Обичај се испољавао различитим интензитетом у различитим регијама, а у појединим раздобљима је долазило и до његовог готово потпуног замирања. У досадашњим проучавањима средњовековних некропола у Србији нумизматичком материјалу није посвећена значајнија пажња. Војислав Јовановић је приредио једини преглед новца из средњовековних гробаља на територији бивше Југославије и Бугарске пре скоро педесет година, у две свеске часописа *Balcanoslavica* (1977, 1979). У том прегледу новац је разматран превасходно у светлу хронологије некропола, а не кроз његову улогу у фунерарној пракси. Области северно и јужно од Саве и Дунава су посматране интегрално иако су припадале двома културним и политичким сферама, Мађарској и Византији. С тим у вези, намеће се потреба за детаљнијим сагледавањем специфичности везаних за појавност новца у гробним контекстима оба региона.

Наиме, у периоду од 11. до 13. века тај манир је био знатно заступљенији у Панонској низији него на Балкану, при чему се у првој регији испољавао по одређеној матрици – кованица се најчешће полагала у уста, шаку или на груди покојника. Иако се због евентуалног повезивања с паганским веровањима може наслутити да није била по укусу цркве, пракса је напротив била веома присутна на некрополама Карпатског басена. Пре четрдесет година у Мађарској је било познато 120 некропола са нумизматичким налазима, који углавном представљају ковања мађарских владара. Знатан број нових локалитета је истражен у међувремену, али немамо податке о тренутној статистици. У саопштењу ће бити речи о узорку новца из некропола арпадовског периода у Војводини као интегралног подручја средњовековне мађарске краљевине, уз тумачење друштвено-економских процеса који су утицали на карактер обичаја, на првом месту довршавање христјанизације и убрзана монетаризација централноевропског региона.

Филип Стефановић, Завичајни музеј Параћин
Бранислав Стојановић, Завичајни музеј Параћин

АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА НА ПРОСТОРУ СРЕДЊОВЕКОВНЕ ПЕТРУШКЕ ОБЛАСТИ 2022. ГОДИНЕ

Петрушка област представља једну од ретких административних јединица средњовековне Србије коју можемо приближно ограничити и у географском и хронолошком оквиру. Већи део Петрушке области се данас налази на простору општине Параћин, тако да Завичајни музеј Параћин од свог оснивања учествује у истраживању и заштити средњовековног града Петруса и осталих локалитета у оквиру средњовековне петрушке области.

Током 2021. године, у организацији Завичајног музеја Параћин након шеснаест година обновљена су истраживања средњовековног града Петруса. Фокус ове кампање био је објект у Горњем граду, од старијих истраживача назван „Дворана“. У првој години ископавања, истражен је већи део његове унутрашњости, а следеће 2022. године истраживања на објекту су настављена. Током октобра и новембра 2022. године истраживања унутрашњости објекта приведена су крају, а започето је са откривањем спољних зидова и габарита објекта. У великој мери откривени су јужни и источни зид „Дворане“, док су северни и западни истражени сондажно и њихово откривање ће уследити. Започето је и откривање и документовање два зида (бедема) који се наслањају на југоисточни и југозападни угао дворане и који вероватно представљају везу између бедема Горњег и Доњег града. Сви истражени остаци архитектуре су документовани, а добијена знања искористиће се за израду пројекта конзервације и припреме локалитета за презентацију.

Поред истраживања Петруса, у организацији Завичајног музеја Параћин током 2022. године започета су и истраживања остатака средњовековне цркве посвећене Светом Ђорђу у Горњој Мутници код Параћина. Црква се налази на крају кањона реке Суваре, на обронцима Јужног Кучаја, и удаљена је око 200 метара од последњих кућа у селу. Саму цркву не помињу писани извори из средњег века, али је село Горња Мутница присутно у повељама српских владара у периоду од 1375. до 1452. Једнобродна грађевина са припратом, црква Светог Ђорђа представља једну од већих цркава Петрушке области. Цркву евидентирају и ранији истраживачи, а Радослав Прокић руководи чишћењем шута и откривањем јужног зида цркве и израђује архитектонски план цркве. Током кампање 2022. године истражен је северни зид цркве и припрате,

учен је ниво пода и утврђено је да је припрата грађена касније и другом техником. Истраживања цркве Свети Ђорђе ће бити финализована у овогодишњој кампањи, за коју су планирана истраживања на простору унутрашњости и апсиде цркве.

Andrea Rimpf, Музеј града Илока

“VOLIO BIN DA ME VOLIŠ DA BUDEM CVIJET U TVOJOJ KOSI.”

Autorica će predstaviti nalaze dviju parti / dijadema pronađenih tijekom arheoloških istraživanja na nalazištu Ilok – Adanski kraj/Krstbajer 2015. i 2016. godine. Parte cvjetnog motiva javljaju se kao obilježje djevojaštva u tradicijskoj kulturi odijevanja srednje i istočne Europe. Parte su pronađene na dislociranom grobu U 31 i grobu 73. Nalazi parti iz Iloka datiraju se u 14.st./15.st. i vezani su uz pronađene grobove umrlih djevojčica starosti od 10. do 12. godina.

Владан Видосављевић, Музеј “Рас”, Нови Пазар
Ирина Кајтез, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд
Јасмина Фортић, Музеј “Рас”, Нови Пазар

ЛАТИНСКА ЦРКВА У ПОСТЕЊУ, ИСТРАЖИВАЊА 2022–2023. ГОДИНЕ

Латинска црква у Постењу последњи пут је девастирана септембра 2022. године. На парцелама у приватном власништву на којима су се налазили остаци цркве са некрополом, чији је део истражен 1982. и 1983. године, скинут је слој земље дебљине око 1,50 m. Крајем 2022. године приступило се прикупљању људских костију и других покретних археолошких налаза са депоније на којој је одлагана земља са раскопаног локалитета. Том приликом прикупљено је и 30 цакова људских костију, фрагменти керамике и фресака, ситних налаза, 69 целих и фрагментованих надгробних плоча, као и делови зидане гробнице и темеља припрате.

Почетком 2023. године започета су ревизиона истраживања на локалитету. Истражена су 63 гроба. Од гробних прилога се издваја неколико битних налаза који помажу ближе хронолошком одређивању бар два

хоризонта сахрањивања, али и конфесионалној припадности покојника. У питању су две коштане бројанице пронађене у два гроба. Код једне индивидуе поред бројанице су пронађена и два светачка медаљона и два крста - један бронзани и један од коштаних перли, прикачени за бројаницу. По аналогијама са материјалом са нововековних некропола у Сремској Митровици, Смедереву, Хрватској и Западној Европи, у питању су девоционалије које се јављају од XVI до XVIII века и потичу из европских радионица. Од осталих налаза издвајају се сребрна и позлаћена украсна дугмад. У једном гробу је пронађен низ копчи са траговима тканине у пределу потколенице покојника, које су служиле за закопчавање доњих делова панталона, а у другом је пронађен сребрни новчић Сулејмана Челебије из 1404. године. Фрагменти грнчарије припадају периоду позног средњег и новог века, али и раног енеолита.

Некропола око цркве је коришћена у дугом временском периоду, а на њој је сахрањивана популација свих старосних доби оба пола. Део популације припадао је католичкој конфесији, чему у прилог говори и назив локалитета. Иако је ова појава очекивана, јер је Нови Пазар био раскршће трговачких путева, а у њему су пословали између осталог и Дубровчани, до сада археолошки присуство католика није било потврђено на овај начин. Постоји могућност да је црква у неком периоду била обнављана, јер су у ракама и конструкцијама гробова из млађих фаза проналажени фрагменти малтера, понегде са остацима живописа, и комади сиге. С друге стране, ова појава можда сведочи и о томе да је некропола коришћена и након што је црква била уништена/напуштена. Међутим, судбину ове цркве кроз историју нећемо бити у могућности да реконструиремо, јер су њени остаци у потпуности уништени.

Рашко Рамадански, Градски музеј Бечеј

ЖЕТОНСКА ИЗДАЊА ГРАДА НИРНБЕРГА

Царски град Нирнберг завређује посебну пажњу када је реч о привреди и трговини током позног средњег и раног новог века, нарочито када се ради о нашем поднебљу. Ово место у Баварској вековима је уживало углед важног трговачког чворишта у Средњој Европи. Мада је реч о сировини која се данас узима здраво за готово, тканина је у прошлости била изузетно важан, стратешки ресурс. Прелазиле су се велике раздаљине, уз излагање опасностима како на мору тако и на копну, да би се трговало квалитетном вуном са запада, односно свилом са исто-

ка. Производња и редистрибуција тканине углавном је била везана за значајне градове Средње и Западне Европе, попут Нирнберга, који свој развој у великој мери дугује управо трговини текстилом. Стога, не треба да нас чуди што је овај град током XVII-XVIII века имао и свој новац, наиме сребрне крајцаре и марке. Ове кованице разликујемо од осталих пре свега по хералдичким знамењима Нирнберга – искошеним тракама, орлом раширених крила и харпијом, митолошким бићем са ликом жене и телом птице грабљивице. Међутим, Нирнберг је познат и по разноликим бронзаним и месинганим жетонима, кованим још од половине XVI века. Неке серије служиле су као замена за новац, углавном у самом граду или трговачким експозитурама као и на трговачким бродовима. Ове кованице најчешће имају мотиве попут круне, крина или руже као и „ружиног шара”, у виду препознатљивог тролиста са шаром у средини.

С друге стране, постојали су и аритметички жетони који су се користили приликом обрачунавања различитих монета, што опет упућује на значајан промет и обимно пословање. На овим издањима налазе се портрети владарки или владара чији новац је жетон био намењен да опонаша при разним калкулацијама, или мотиви бродова и небеских тела. Најзад, на многим оваквим жетонима налазе се и потписи калупара тојест гравера. Присетимо ли се важне улоге трговине текстилом, можемо овом приликом споменути и да из Нирнберга потичу и препознатљиве оловне пломбе за означавање тканина, са циљем царињења и гаранције квалитета ове врсте робе. Штавише, у овом значајном месту израда оловних печата претходи ковању самог новца и жетона а најлепше примерке позносредњовековних пломби из Нирнберга препознајемо по фигури Св. Лаврентија, заштитника града. Издања Нирнберга су на наше просторе доспевала путем трговине, мањег или већег обима. Вредна роба преносена је како копном тако и рекама, попут Дунава и Тисе. Жетони овог града чест су налаз на локалитетима у данашњој Србији где запажамо хоризонте XVI-XVIII века и проналазе се широм земље. Осим тога, жетони се неретко срећу и као гробни налази јер су претварани у накит или чак функционалне делове ношње.

Конечно, жетонска издања града Нирнберга подложна су релативно прецизном одређивању старости те се ради о веома корисним налазима за датовање археолошких целина.

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Н. Гавриловић Витас)

Софија Петковић, Археолошки институт, Београд

ВРЕЛО – ШАРКАМЕН, АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ЗАПАДНЕ КАПИЈЕ И ЗАПАДНОГ БЕДЕМА ЦАРСКЕ РЕЗИДЕНЦИЈЕ

Археолошки институт у сарадњи са Музејом Крајине из Неготина врши систематска заштитна ископавања царске резиденција из времена тетрархије на локалитету Врело – Шаркамен од 2013. године. Ова истраживања су уследила после прекида пројекта САНУ (1994-2003. године) од 10 година. Циљ обновљених археолошких истраживања је, осим стицања нових научних података о овом јединственом налазишту, презентација тетрархијске царске резиденције, која подразумева конзерваторско-рестаураторске радове и промоција овог значајног културног добра. Зато смо поставили за циљ откривање делова утврђења са монументалним кулама, који би допринели презентацији и промоцији резиденције на Шаркамену.

До 2015. године истражена је југоисточна кула утврђене резиденције (кула 8) и југоисточни угао њене унутрашњости са просторијама (просторије 1-3) дуж јужног бедема. На овим објектима су до 2018. године извршени конзерваторско-рестаураторски радови од стране Завода за заштиту споменика културе Ниш.

Затим су уследила археолошка истраживања монументалне западне капије утврђења и кула, које је фланкирају (јужна кула 1 и северна кула 2), као и дела западног бедема северно и јужно од капије. Ова ископавања су завршена 2019. године, што је омогућило израду пројекта конзерваторско-рестаураторских радова.

У наредном периоду 2020-2022. године истражен је низ просторија призданих дуж унутрашњег лица западног бедема (просторије 1-3 северно од западне капије и просторије 4-8 јужно од западне капије). Просторије су правоугаоног тлоцрта, осим просторије 6, која на северу има полукружну екседру. С обзиром на готово потпуни недостатак покретних налаза, није могла бити утврена функција ових просторија. Међутим, ова истраживања дају могућност реконструкције плана утврђене резиденције на Шаркамену, који подсећа на тлоцрт Диоклецијанове палате или касноантичке виле на Могорјелу. Ово поново

отвара питања о хронологији, као и о градитељу и власнику утврђене палате на локалитету Врело – Шаркамен. Треба поменути да 2021. године нису вршена ископавања на шаркамену већ је обављено скенирање из ваздуха, које је дало нове податке, али и отворило нова питања о утврђеној резиденцији.

Бојана Племић, Академија струковних студија Београд
Озрен Домитер, Археолошки музеј у Загребу

НЕКА РАЗМАТРАЊА О ПРЕДСТАВИ СОЛА НА ОЛОВНИМ ПЛОЧИЦАМА КУЛТА ПОДУНАВСКИХ КОЊАНИКА

У скорије време публикувано је више радова и синтетских каталога који су указали на изузетну бројност налаза оловних плочица тзв. култа подунавских коњаника у Доњој Панонији, док се као посебно честе издвајају плочице које су у новијим типологијама означене као тип Б. У иконографском погледу на овим серијама доминантна је представа Сола са седмобраком круном у квадриги, са једном руком која је подигнута, док у другој држи глобус. Овај приказ се налази у највишој зони плочица, као замена за донекле стандардан репертоар мотива карактеристичан за тај регистар, док се у нешто мањим димензијама јавља и у централној едикули одређених под-варијанти типа Ф. Будући да је тип Б и раније привлачио пажњу истраживача, посебно у погледу датовања, те да се на основу стилских карактеристика фризура богиње у централној зони сматрало да се могао појавити почев од раздобља Севера, разматрали смо иконографске карактеристике аналогних представа Сола као прилог могућности његовог конкретнијег хронолошког опредељења.

Наиме, таква представа се јавља на новцу Елгabalуса, Александра Севера, Гордијана III и Валеријана, док се током III века бележи и на мозаицима, рељефима, као и гемама. Међутим, религијско-идеолошки контекст који кулминира у доба Аурелијана, заједно са готово истоветном представом Сола на медаљи и новцу цара Пробуса, уз нужност преиспитивања интерпретације малобројних података везаних за археолошки контекст налаза плочица типа Б, покреће дилему да ли је датовање ове серије потребно померити најраније на другу половину III века односно да ли се иконографска поставка Сола на плочицама типа Б формира тек кроз ликовне утицаје провинцијалног и царског новца у доба Аурелијана и Пробуса? Иако услед недостатка више сазнања добијених кроз систематска археолошка истраживања на ова питања није могуће

понудити финалне одговоре, надамо се да овом приликом можемо указати на неке корисне смернице за даље проучавање хронологије овог мистериозног култа.

Марија Јовић, Археолошки Институт, Београд
Бојана Илијић, Завичајни Музеј, Књажевац

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА, ПРЕЗЕНТАЦИЈА И ПРОМОЦИЈА РИМСКОГ УТВРЂЕЊА И ГРАДА *TIMACUM MINUS* ОД 2019. ДО 2022. ГОДИНЕ

Римско налазиште *Timacum Minus* налази се на левој обали Белог Тимока, источно од села Равна, на 10 км северозападно од Књажевца у источној Србији. Археолошки институт у сарадњи са Завичајним музејом Књажевац, од 1975. године, врши археолошка истраживања римског утврђења и његовог цивилног насеља и некропола.

Након две деценије 2019. године обновљена су археолошка истраживања унутар утврђења *Timacum Minus* према Елаборату археолошких истраживања, презентације и промоције *Timacum Minus*. Истраживањима руководи др Софија Петковић, испред Археолошког института у сарадњи са Завичајним музејом Књажевац и Заводом за заштиту споменика културе Ниш.

Пројекат се реализује са два главна циља:

- Врши се припрема јужне капије са припадајућим кулама (источном и западном) како би се реализовали конзерваторско-рестораторски радови са крајњим циљем реконструкције јужне капије.

- Обављају се археолошка истраживања зграде принципије ради припреме целокупног објекта за израду пројекта конзерваторско-рестораторских радова и њене крајње презентације.

У складу са два предходно поменута циља археолошка истраживања одвијају се паралелно на два сектора: сектору јужне капије и сектору принципије.

У периоду од 2019. до 2022. године истражен је целокупан простор јужне капије са источном и западном кулом које су је фланкирале као и шири сектор око објекта и утврђена је њихова веза са бедемом. Такође, откривен је масивани источни зид касноантичке куле, која је затворила улаз у јужну капију. Зграда принципије представља други сектор на коме се врше истраживања са циљем да се утврди пун опсег грађевине са свим њеним фазама градње. Ископавања су ових година била скон-

центрисана на откривање масивног северног зида грађевине. Откривање северног зида принципије у целости омогући ће израду пројекта конзерваторско-рестаураторских радова.

Идеја презентације *Timacum Minus*-а је да се повежу јужна и западна капија преко декумануса и грађевине приципије, што би чинило коридор за кретање посетилаца у унутрашњости утврђења.

Надежда Гавриловић Витас, Археолошки Институт, Београд
Ивана Поповић, Београд

МЕРМЕРНА СТАТУА ХЕРКУЛА СА ТЕРИТОРИЈЕ БАСИЈАНА (*BASSIANAE*)

2017. године Народни Музеј Србије је откупио мермерну статуу Херкула, нађену у Срему, недалеко од Руме, на тремеђи атара села Буђановци, Добринци и Сибач, која је у римском периоду припадала широј градској територији важног урбаног центра Басијане (*Bassianae*). Фигура је у целости очувана до колена, док доњи делови ногу недостају. На основу сачуваних атрибута закључује се да је реч о представи Херкула који у руци држи Хесперидске јабуке, дакле о приказу једанаестог подвига овог хероја.

Овај подвиг хероја-бога је релативно ретко приказиван у скулптури у којој се могу разликовати два типа ове иконографске сцене - први тип скулптура које приказују Херкула који у десној руци забаченој иза леђа држи јабуке из врта Хесперида и други тип скулптура где Херкул држи јабуке у шасти леве руке испред себе.

У други тип скулптура, коме припада статуа Херкула пронађена близу Руме, се убраја и фрагментована скулптура из собе w-4 виле Константина Великог на Медијани, као и налаз мермерне иконе Херкула са Хесперидским јабукама из храма посвећеног Либеру и Либири из Земуне који се налазио на територији Басијана. У Басијанама је постојала клесарска или клесарске радионице, што посредно потврђују налази мермерних скулптура Персеја који носи Медузину главу из Доњих Петроваца, глава богиње Дијане из Путинаца или фрагментована статуа Венере из Сурдука.

Све ове статуе представљају копије хеленистичких оригинала и настале су у периоду владавине династије Антонина, као и статуа Херкула са Хесперидским јабукама из околине Руме.

Бебина Миловановић, Археолошки институт Београд
Ивана Косановић, Археолошки институт Београд
Бојан Поповић, Археолошки институт Београд

СИСТЕМАТСКА ИСТРАЖИВАЊА РИМСКОГ УТВРЂЕЊА ГЕРУЛАТА У СЕЛУ МИРОЧ ТОКОМ 2022. ГОДИНЕ

Прва систематска ископавања утврђења Герулата (Gerulata) у селу Мироч започела су 2021. године. Утврђење је подигнуто како би шти-тило алтернативни пут од Талијате (Taliata) код Доњег Милановца до Егете (Брза Паланка), преко планине Мироч. Герулата је била прва од две станице на овом путу, судећи према Табули Појтингериани (Tabula Peutingeriana). Чак и пре ископавања, остаци бедема су били уочљиви местимично на површини и јасно видљиви у конфигурацији терена.

Прва кампања је била фокусирана на дефинисање северног бедема утврђења и западне куле северне капије (porta praetoria), а претходила су јој геофизичка снимања на простору северозападног дела локалитета. Археолошка ископавања су настављена и током 2022. године, када је истраживање било фокусирано на западни део. Истражена је деоница западног бедема очуваног у дужини од 6,8 м. Паралелно са бедемом, пружао се и потпорни зид, откривен и претходне године у северном делу утврђења. Истражена је и северна кула западне капије утврђења (porta principalis sinistra). Потпорни зид и кула су очувани у темељној зони, док је бедем сачуван само у негативу.

Владимир П. Петровић, Балканолошки Институт САНУ, Београд
Гордан Јањић, Музеј Крајине, Неготин

ДУНАВСКИ ЛИМЕС У ГОРЊОЈ МЕЗИЈИ: ЛОКАЛИТЕТ ЋЕТАЋЕ-РАДУЈЕВАЦ, НА УШЋУ ТИМОКА У ДУНАВ

Локалитет „Ћетаће“ надамак села Радујевац, с обзиром на упечатљив положај надамак ушћа Тимока у Дунав, на римском лимесу, али и назнаке врло ране изградње, свакако пружа једно од кључних решења у смислу подробније научне детерминације читавог подручја римских Акви (Aquae) – Прахово у војном, комуникационом, економском, рударском и царинском смислу. Након две археолошке кампање 2021. и 2022. године, као и на основу опсежних рекогноцирања ширег подручја, установљено је да је реч о хронолошки разуђеном налазишту из протоисторијског,

римског и рановизантијског периода чији је војни и стратешки значај иманентан и односи се и на позније периоде све до савременог доба.

Љубиша Васиљевић, Народни Музеј, Крушевац

АНТИЧКИ ТОПОНИМИ ПОВЕЗАНИ СА ЛЕКОВИТИМ ИЗВОРИМА У СРБИЈИ

Није познат велики број римских топонима које директно можемо повезати са лековитим изворима у Србији. Будућа открића можда одго-нетну називе појединих насеља у окружењу поменутих врела током античке епохе.

Римски топоним познајемо за насеље на простору данашње Куршумлијске Бање, где се налазе бројни трагови поштовања и коришћења лековитих извора. Реч је о топониму *Aquar(um) Bas...*, сачуваном на вотивном споменику посвећеном Деа Дарданики. Епитет са вотивног споменика у Крупцу код Пирота, *Βελακελήνυορ*, може се повезати са називом античког насеља. Претпоставка о лоцирању античке Термидаве у Пећкој Бањи, у складу са садашњим знањима, тешко се може прихватити.

Навешћемо и три локалитета повезана са називом Тулари – Тулари код Уба, Тулари у околини Прокупља и Туларску Бању код Медвеђе. Наведени топоним А. Јовановић сматра за метатезу грчког термина „лутро“ (*λουτρόν*) који означава топлу воду, врело или бању. Исти аутор претпоставља да име извора Видан у Петници представља епиклесис Силвана и нуди синтагму *Silvanus Vidasus* у коме види заштитника извора, врела и бања. Причу заокружујемо спекулацијом да је антички назив Врњачке Бање гласио *Aque Orcine*.

Милка Ђукић, Музеј Републике Српске, Бања Лука

ЖРТВЕНИК ИЗ БОСАНСКОГ ГРАХОВА: СЛУЧАЈНИ НАЛАЗ И ЊЕГОВА КОНЗЕРВАЦИЈА

Жртвеник (завјетна ара) са натписом посвећена римском богу Херкулу. Пронађена је у Босанском Грахову као случајни налаз. Потиче из периода од II-III вијека Жртвеник је нађен фрагментован. Налази се у Музеју РС у Бања Луци. Послије доласка Римљана на подручје Грахова они затичу домаће илирско становништво које је припадало илирском

племену Делмата. Током времена састав становништва се није мјењао натписа из I вијека немамо, већина натписа у Граховском пољу потиче из друге половине II вијека када је романизација увелико била раширена у овом крају. Становништво већине унутрашњих далматинских области добило је римско грађанско право тек за вријеме Хадријана како потврђују бројни натписи домородаца с његовим гентилним именом *Aelius* са Граховског поља. Завијетна ара (жртвеник) је споменик који је био искључиво везан и поштован само на једном ужем подручју, а то је регија крашких поља из југозападне Босне и Херцеговине.

Урађена је конзервација жртвеника захваљујући пројекту Министарству културе и информисања Републике Србије, а у реализацији Музеја РС из Бања Луке. Циљ пројекта осигурати услове, просторне и материјалне да се обогати античка збирка Музеја Републике Српске.

Тако да ће завјетна ара у сређеном и адаптираном простору сталне поставке опремљена адекватним садржајима који ће користити за све генерације посетилаца за презентацију и едукацију створили би се услови који би служили за очување културно-историјског наслеђа из Босанског Грахова и презентација културног наслеђа са тога подручја.

Душан Којић, Завичајни музеј Градишка

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ МАНАСТИРИШТЕ У КИЈЕВЦИМА У 2022. ГОДИНИ

Током 2022. године настављена су вишегодишња истраживања локалитета Манстириште у Кијевцима код Градишке. Истраживања су била фокусирана на простор двије цркве брвнаре, односно југозападни угао римске виле. Основа цркви брвнара начињена од једног реда камена је морала остати у првобитном положају, те је из тог разлога приступљено ископавањима у оквиру малих, простором прилагођених сонди.

Истражено је четири цјелокупне гробне цијелине и још четири су истражене дјелимично. Једини налаз у гробу представља s-наушница коју можемо датовати у познији период XIII вијека. Два гроба су била поремећена каснијим укопима од којих је један имао конструкцију у виду крова начињену од опека. У двије сонде је пронађен и већи број уломака грнчарије који можемо датовати у средњи вијек.

Истраживања римског објекта (*Villa rustica*) су указале на постојање три фазе изградње у овом дијелу објекта. Све просторије су правоугаоних основа са малтерним подницама. Посматрајући зидове просторија

и њихове међусобне односе можемо указати да најстарију просторију чини подница у сонди БР4. Другу фазу изградње чини подница у сонди БР2, а једној од ове двије фазе припада и малтерна подница сонде БР1. Трећу фазу чини доградња у углу зида у сонди БР2, али намјена доградње није јасна. У трећу фазу би требало датовати и слој нивелације у сонди БР1 у којем су пронађени уломци керамике, опека са латиничним натписом, као и камен који је обрађен и на којем је касније урезано слово В.

**СЕКЦИЈА ЗА АРХЕОМЕТРИЈУ, АРХЕОТЕХНОЛОГИЈУ,
ГЕОАРХЕОЛОГИЈУ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ АРХЕОЛОГИЈУ**
(секција, В. Димић)

Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

**НЕОЛИТСКА КОШТАНА ИНДУСТРИЈА СА ЛОКАЛИТЕТА
КЛЕНАК – АЦИНЕ ЊИВЕ: ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ**

Током 2021. и 2022. године, Археолошки институт из Београда и Завичајни музеј из Руме истраживали су локалитет Кленак – Ацине Њиве, у оквиру заштитних истраживања на аутопуту Рума – Шабац. Откривени су изузетно богати археолошки налази из различитих периода, из неолита, латена и других праисторијских периода, као и из средњег века.

Неолитски слојеви пружили су, поред бројних архитектонских целина, и велику количину покретних археолошких налаза, укључујући и сразмерно богату збирку артефаката од коштаних сировина. У овом раду биће приказани прелиминарни резултати анализе. Најчешће коришћена сировина јесу различите кости домаћих животиња – дуге кости и ребра овце, козе и говечета, а у мањој мери су коришћене остале кости и рогови цервида. Најчесталији су различити зашиљени предмети – игле, шила и пробојци, а још се срећу и различите алатке за глачање и за ударање – спатуле, стругачи, мањи ударачи. Ови су предмети углавном коришћени за различите свакодневне потребе, као што су обрада органских материјала (коже, биљних влакана, припрема хране и слично), док је опрема за лов и риболов малобројна. У погледу морфолошких

и технолошких одлика, коштана индустрија са локалитета Кленак има доста сличности са другим коштаним индустријама са винчанских локалитета. Као главна разлика, међутим, може се уочити готово потпуно одсуство удица израђиваних од рога, које су доста бројне на оближњем локалитету Гомолава.

**СЕСИЈА: „LIVING TWICE“ – SEKUNDARNA UPOTREBA
PREDMETA I PROSTORA U ARHEOLOŠKOM ZAPISU**
(сесија, В. Димић и Ј. Вуковић)

Vidan Dimić, Arheološki institut, Beograd
Dragana Antonović, Arheološki institut, Beograd

**VIŠESTRUKЕ BIOGRAFIЈE GLAČANOG I ABRAZIVNOG
KAMENOG ORUĐA U KASNOM NEOLITU SRBIЈE**

Kamen je od najranije praistorije bio jedan od osnovnih prirodnih materijala koga je čovek koristio za izradu oruđa potrebnog za svakodnevni život. Stoga je vezanost čoveka za kamen kao sirovinu veoma duboka, i kao takva se, sa manje ili više promena, održala i nakon pojave metala. Iako je upotreba kamena kroz praistoriju bila primarno utilitarnog karaktera, uzevši u obzir glavne karakteristike ovog materijala – otpornost i postojanost, kameni predmeti su neretko imali i simboličku vrednost. Zahvaljujući istim ovim osobinama, alatke od kamena su imale dug, ali i dinamičan i složen životni vek, tokom koga su više puta mogle da procirkulišu kroz različite segmente operativnog lanca, sve do krajnjeg odlaganja. Načini na koje je kameno oruđe izrađivano, upotrebljavano i odlagano, ili na koje je cirkulisalo iz konteksta u kontekst, pre svega su proizvod društvenih tradicija i praksi. Različiti aspekti upotrebe ove sirovine posebno se ističu u neolitu kada je tehnologija obrade kamena dovedena do vrhunca. Kako se alatke od kamena relativno sporo „troše“, uz prikladno održavanje su mogle biti korišćene dugo vremena, a često su i nakon manjih ili većih oštećenja započinjale novi životni ciklus kroz različite reciklažne procese ili u sekundarnom kontekstu. Iako istraživački veoma interesantni, ti specifični načini na koje se predmeti od kamena, najčešće nakon oštećenja u inicijalnoj funkciji, preusmeravaju na sekundarnu ili reciklažnu funkciju su često zapostavljeni u arheološkim studijama. Spektr ponovnih funkcija takvih kamenih oruđa je širok, od utilitarnih do simbolič-

kih, stoga nude značajne podatke o kulturnim praksama zajednica koje su ih proizvodile i koristile.

Cilj ovog izlaganja je da razjasni upotrebu termina ponovne, prolongirane, sekundarne i reciklažne upotrebe u okviru glačane kamene industrije, kao i da prikaže najučestalije primere upotrebe glačanih i abrazivnih alatki u sekundarnom kontekstu u kasnom neolitu Srbije. Fokus je pre svega stavljen na oruđe za „svakodnevnu upotrebu“ i načine na koje se ono preusmeravalo kroz različite segmente operativnog lanca.

Dragana Rajković, Arheološki muzej Osijek

KAMENI NALAZI U GROBOVIMA LENDELSKE POPULACIJE NA LOKALITETU KOTLINA-SZUZAI HEGY, HRVATSKA

Sustavnim arheološkim istraživanjem lokaliteta Kotlina-Szuzai Hegy u hrvatskom dijelu Baranje, istraženo je lendelsko naselje s ukupno 12 ukopa u zgrčenom položaju. Apsolutnim arheološkim datiranjem, naselje se može smjestiti u razdoblje između 4800-4500. god. pr. Kr. Grobovi su sadržavali ukope odraslih individua i ukope djece, a specifični su radi raznovrsnosti grobnih priloga položenih uz tijelo sahranjene osobe. Grobne priloge uglavnom čine raznolike keramičke posude, dijelovi nakita od spondylusa i kamene izrađevine. U istraživanju je pronađen i znatan broj nalaza izrađenih od različitih vrsta kamena, koji pripadaju i lomljenim i glačanim kamenim izrađevinama. Na kamenim alatkama vidljivi su tragovi uporabe, oštećenja, kao i ponovne uporabe kada je primarni oblik alatke potpuno reduciran do neprepoznatljivog oblika. Tek kada su iskorišteni svi potencijali kamena, on izlazi iz uporabe. Suprotnost tome predstavljaju kamene izrađevine polagane u grobove pojedinaca, kao grobni prilozi. Te izrađevine su cjelovite, one u grobnom inventaru imaju i poseban položaj u odnosu na ukop pokojnika, a njihov značaj iz uporabnog transformiran je u simbolički značaj i vezan je uz status pokojnika i to kao njegovo osobno oruđe koje ga prati i nakon smrti.

U radu će se prezentirati rezultati sustavnog istraživanja s posebnim naglaskom na sekundarnu uporabu kamenih izrađevina te njihovu mnogostruku funkciju, kako uporabnu, tako i simboličku.

Марија Свилар, Београд

СЕКУНДАРНА УПОТРЕБА ГРНЧАРИЈЕ У КАСНОНЕОЛИТСКИМ ОБЈЕКТИМА НА ПРОСТОРУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

Разматрање животног циклуса грнчарије укључује анализу целокупне биографије керамичких посуда – од израде до проналаска у археолошком запису. То подразумева не само изучавање примарне функције, која се најчешће одражава кроз облик керамичких посуда, присуство/одсуство трагова употребе и сл, већ и сагледавање њихове историје као фрагментованих или оштећених предмета, односно разумевање разноврсних механизма поновне употребе, секундарне употребе и рециклирања грнчарије.

Каснонеолитски асемблажи на простору централног Балкана рефлектују доста сложу, али разрађену секундарну употребу керамичких посуда. Обједињују посуде и фрагменте са различитим депозиционим и постдепозиционим историјама, акумулираним у току дужег временског периода, током којег је на асемблаж деловао читав низ различитих културних и природних процеса. Сходно томе, изучавање асемблажа у целости и укупне биографије керамичких посуда пружа увид у различите обрасце људског понашања у вези са употребом и одбацивањем грнчарије у прошлости, као и идентификацију некадашњих зона активности, односно депозиције унутар каснонеолитских објеката.

Ina Miloglav, Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ŽIVOTNI CIKLUS VUČEDOLSKIH POSUDA: POPRAVCI I SEKUNDARNA UPOTREBA

Kako bi u potpunosti razumjeli životni ciklus posude, prilikom obrade i analize keramičkog materijala važno je uzeti u obzir sve atribute koji označavaju život posude u sekundarnom kontekstu, kada više ne može služiti primarnoj funkciji za koju je napravljena.

Takvi su atributi najprepoznatljiviji u vidu popravaka (perforacija) na keramičkim posudama što je vrlo dobar indikator prenamjene keramičke posude za novu svrhu te isto tako promjene vrijednosti koje je imala za pojedinca ili zajednicu. Popravci na keramičkim posudama vrlo se rijetko bilježe

или spominju kod obrade keramičkog materijala. Možda je tome razlog što su takvi tragovi očitii i vidljivi, pa se smatraju sami sebi razumljivima bez dodatnih objašnjenja, analiza i interpretacija. Međutim, takvi tragovi fizičke transformacije keramičkih posuda vrlo su dobar indikator društvenih, ekonomskih i ideoloških pokazatelja i utječu na interpretaciju cjelokupne keramičke građe iz određenog konteksta. U izlaganju će biti prikazani rezultati i interpretacija popravaka i sekundarnog korištenja posuda s dva vučedolska lokaliteta u istočnoj Hrvatskoj (kasno bakreno doba). Rezultati su pokazali da je najčešće popravljani oblik zdjele na kojemu je uočen najveći stupanj proizvodnje i standardizacije, a koje s obzirom na izvedbu zahtijevaju od lončara više uloženog rada i vještine u usporedbi s drugim posudama. Njihova vrijednost stoga nije samo u ekonomskoj potražnji za određenim proizvodom već vjerojatno u društvenoj i simboličkoj vrijednosti koje su ove posude imale za pojedinca ili zajednicu.

Драгана Антоновић, Археолошки институт, Београд

МЕТАЛ ЗА СВА ВРЕМЕНА: ДУГИ ЖИВОТ ПРАИСТОРИЈСКОГ БАКАРНОГ ОРУЂА

Бакар је као први метални материјал имао посебно место у људском друштву. Настао је на крају неолита, у време када је производња каменог и коштаног оруђа доведена до врхунца, и врло брзо изазвао њихову девалвацију, чему је допринело својство метала да може бесконачно да се претапа. Отуда је међу археолошким налазима најмање производа од метала, а посебно бакра као најранијег, јер они нису били бацани у отпад, као поломљени предмети од керамике или истрошене алатке од камена и коштаних сировина, већ су се користили до крајњег уништења након чега су били претепани. Дуги живот бакарних алатки може да се сагледа у тек неколико сачуваних примерака са секундарном обрадом и употребом. У Србији је регистровано двадесетак примерака који имају трагове накнадног преправљања или коришћења насталих у дугом временском периоду од праисторије до савременог доба.

Трагови секундарне употребе најчешће имају бакарни клинови и тесле, алатке које су трајале током целог енеолита (11 комада), затим крстасте секире из средњег енеолита (4), једнобриде секире (3) из касног енеолита и раног бронзаног доба, раноенеолитске секире-чекићи (1) и длета (1 примерак). Сво поменуто оруђе било је секундарно коришћено без додатних држаљи, најчешће као клинови, директним ударањем по

теменом делу, што је оставило јасне трагове такве накнадне употребе. Једна алатка је у савременом добу била преправљена у шпицасту пробојац од стране налазача који ју је, након набавке бољег алата, предао музеју. Претпоставља се, оправдано, да је највећи број оштећеног бакарног оруђа још током праисторије претопљен у нове предмете тако да овај број секундарно употребљених артефаката вероватно представља мали део алата који је био употребљив и који указује на дуги живот и максималну искоришћеност. Савремене интервенције на некима од њих показују да се праисторијски бакарни алат до недавно преправљао и користио у сеоским домаћинствима. Данас, са развијеном праксом рециклаже метала прети опасност од интезивнијег уништавања археолошких предмета претапањем.

Emilija Nikolić, Arheološki institut, Beograd

ГРАЂЕВИНСКИ МАТЕРИЈАЛ У ЦИРКУЛАРНОЈ ЕКОНОМИЈИ ИСТОРИЈСКОГ ПРЕДЕЛА ВИМИНАЦИЈУМА

Predeo Viminacijuma истраживачима археологије пружа неизмерно богатство материјалних и нематеријалних трагова. Од ушћа Мораве у Дунав до Рама и ушћа Нере у велику реку, а уз Костолачко ostrvo, пружа се историјски predeo у чијем средишту је простор античког Viminacijuma. Равничарски и благо брдовити predeo уз велико речно ostrvo, односно рукавац Дунава који их раздваја, био је дом различитим народима и сведок догађаја значајних за читаву данашњу Европу. У њему се налазе простори експлоатације сировина; историјска и савремена насеља; манастири и utvrđenja; индустријске зоне; пољопривредна polja; и понека оаза природе. Њихове међусобне везе се могу пронаћи кроз догађаје и народе, топониме и појединце, али и кроз нешто што не посматрамо увек као значајног сведока историје – грађевински материјал.

Rimljani су стари материјал из рушевина скупљали, сортирали и поново користили, али и продавали за грађевинске потребе. Jezgra zidova су се састојала од камена, а често и разних одломка већ коришћеног керамичког и каменог материјала, међусобно повезаних крећним malterom. Стари камен за зиданје или облаганје - крећњак, мермер, bigar или travertin, mogao је да заврши у крећној пећи, а са њим би касније често помешали истувану стару опеку, crep или керамичке посуде, и уз pesak, šljunak или drobljeni камен добили malter. Кроз експлоатацију и уградњу сировина, њихово комбиновање у грађевинске материјале, прву примену материјала и каснију поновну употребу, прераду,

prenamenu ili reciklažu, pratimo rimsku opeku, ramski škriljac i specifičan prirodno ispečeni sediment u predelu Viminacijuma tokom vekova.

Pre industrijskog doba, ponovna upotreba i reciklaža građevinskog materijala su bile svakodnevica svih ljudi. Ljudima u prošlosti su procesi, odnosno ciljevi kojima danas težimo, i koje nazivamo održivost i cirkularna ekonomija, bili bliži nego što možemo i da zamislimo. Ove istorijske aktivnosti danas nisu uvek i lako vidljive, posebno u slučaju predela Viminacijuma izmenjenog tokom više od 150 godina eksploatacije uglja, ali kroz saradnju više naučnih disciplina, postaju nam ne samo uočljivije, već razumljivije, pružajući nam saznanja o svakodnevnom životu onih koji su sirovine eksploitalisali, materijale stvarali, obrađivali, ugrađivali ili nakon razgradnje neke strukture, ponovo upotrebljavali, u svom izvornom ili izmenjenom obliku.

**Istraživanje sprovedeno uz podršku Fonda za nauku Republike Srbije, PROMIS, #6067004, MoDeCo2000.*

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ **(секција, Д. Милановић)**

Јована Јанковић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

АКТИВНОСТ ЉУДИ И КРУПНИХ МЕСОЖДЕРА ТОКОМ РАНОГ ГОРЊЕГ ПАЛЕОЛИТА НА ПРОСТОРУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА: ПЕЋИНЕ БУКОВАЦ И ОРЛОВАЧА

Истраживања раног горњег палеолита на простору централног Балкана последњих година пружила су значајне податке о демографским променама и променама у материјалној култури током овог периода. Релативно скоро откривене пећине Буковац и Орловача налазе се у долини реке Ресаве, у источној Србији. У пећини Буковац откривени су остаци из горњег палеолита, док су у Орловачи откривени остаци из средњег и горњег палеолита. Фокус истраживања су остаци сисара из орињасијенских слојева оба налазишта. На оба налазишта заступљен је већи број различитих животињских врста, биљоједа и месождера. У орињасијенском слоју пећине Буковац најзаступљенија врста је алпски козорог, а у пећини Орловачи је то пећински медвед. Тафономском анализом утврђено је

присуство трагова алатки и касапљења на костима, али такође су уочени и трагови активности крупних месождера, односно трагови глодања, као и сварени фрагменти костију. Присуство оваквих налаза указује на то да је у обе пећине била заступљена активност људских заједница и крупних месождера и да су обе групе утицале на акумулацију откривених остатака фауне. Циљ овог истраживања је добијање података о животу људских заједница у овим пећинама и схватање у којој мери су људи и крупни месождери били одговорни за акумулацију животињских остатака из ових слојева, као и да ли је постојала међусобна конкуренција. Резултати указују на то да је у обе пећине интензивнија била активност крупних месождера и да су они у већој мери настањивали пећине, док су људске заједнице ове пећине користиле као привремена станишта, највероватније приликом лова и потраге за другим ресурсима, на шта су сугерисали и ранији резултати. Добијени резултати пружају нове информације и допуњавају претходне податке о присуству људи у брдско-планинској зони и њиховом експлоатисању ресурса ове зоне у раном горњем палеолиту.

Ivana Živaljević, Odsek za istoriju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu

Kristina Penezić, Institut Biosens, Univerzitet u Novom Sadu
Anđelka Putica, Gradski muzej Sombora

Jugoslav Pendić, Institut Biosens, Univerzitet u Novom Sadu
Viktorija Uzelac, Gradski muzej Sombor

Tamara Blagojević, Institut Biosens, Univerzitet u Novom Sadu
Giulia Zampirolo, The Globe Institute, University of Copenhagen

Jelena Jovanović, Institut Biosens, Univerzitet u Novom Sadu
Mikkel Winther Pedersen, The Globe Institute, Section for
GeoGenetics, University of Copenhagen

Sofija Stefanović, Odeljenje za arheologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu

MILENIJUMI MAGAREĆEG MLINA: OD ZABORAVA DO NOVIH REZULTATA SAVREMENIH MULTIDISCIPLINARNIH ISTRAŽIVANJA

Lokalitet Magareći mlin nalazi se oko 4,5 km jugoistočno od Apatina, na višoj rečnoj terasi Dunava. Istraživanjima koje je 1980ih godina sproveo Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture utvrđeno je da se radi o višeslojnom nalazištu, sa tragovima naseljavanja tokom ranog neolita, eneolita, srednjeg i kasnog bronzanog doba, gvozdenog doba, kasne antike i ranog srednjeg

veka. Na žalost, nakon iskopavanja, Gradskom muzeju Sombor predat je samo studijski materijal, dok se ostatak materijala, terenski inventar i dokumentacija i dalje nalaze na nepoznatom mestu. Međutim, i pored nepotpune dokumentacije i arheološke građe, Magareći mlin pružio je mnoštvo vrednih podataka o naseljavanju, ekonomiji i životnom okruženju različitih ljudskih zajednica tokom praistorije. U okviru ERC projekta BIRTH, sprovedene su analize lipida iz ranoneolitskih keramičkih posuda, arheozoološke i izotopske analize koje su pružile prve dokaze o konzumaciji mleka i mlečnih proizvoda na ovom prostoru. Radiokarbonsko datovanje osteološkog materijala iz ranoneolitskih objekata pokazalo je da se radi o jednom od najranijih starčevačkih naselja na teritoriji Vojvodine, a datovanjem ljudskih i životinjskih kostiju iz drugih konteksta dobijeni su prvi dokazi o prisustvu mezolitskih lovaca-sakupljača izvan Đerdapske klisure. Zbog svoje jedinstvene vremenske sekvence i potencijala za razumevanje različitih faza naseljavanja od mezolita do srednjeg veka, na Magarećem mlinu su 2022. godine ponovo pokrenuta istraživanja od strane Gradskog muzeja Sombor, u saradnji sa Institutom Biosens i Filozofskim fakultetom u Novom Sadu. Kombinacijom geofizičke prospekcije, geoarheoloških bušenja i analiza uzoraka tla, započet je rad na boljem definisanju rasprostiranja kulturnih slojeva, površinskog materijala, meandriranja Dunava i naseljavanja ljudi na ovoj rečnoj terasi. U ovom radu, prikazaćemo rezultate savremenih multidisciplinarnih istraživanja na Magarećem mlinu, pokrenutih kao posledica oživljenog interesovanja za ovaj značajni lokalitet.

Ана Смук, Археолошки институт Универзитета у Гронингену
Манс Схеперс, Центар за пејзажна истраживања Унив. у Гронингену
Марко Мадела, Одељење за хуманистичке науке Универзитета Помпеу
Фабра у Барселони
Луси Кубиак-Мартенс, биоархеолошка компанија БИАКС Консулт у Зандаму
Елена Фамилето и Ким Кохен, Одељење за физичку географију,
Факултет геонаука Универзитета у Утрехту
Ханс Хаусман, Археолошки институт Универзитета у Гронингену

ПРОНАЂИ ПОГОДНО ТЛЕ: ИСТРАЖИВАЊЕ НАСТАНКА ПОЉОПРИВРЕДЕ У ХОЛАНДСКИМ НИЗИЈАМА КРОЗ (РАЗ)ОТКРИВАЊЕ ПОТОПЉЕНИХ РЕЧНИХ СИСТЕМА

Однос човека и животне средине неретко постаје фокус савремених археолошких истраживања. Како бисмо разумели факторе који су могли утицати на доношење одређених одлука када се ради о развоју тог

односа, прво морамо истражити потенцијале које је сама средина пружала. У том контексту археоботаника има важну улогу, јер кроз широк спектар методолошких истраживања пружа дијапазон могућности да се одговори на питања погодности одређених природних ниша за различите делатности. Пројекат *Пронаћи погодно тле* (2021-2026), са седиштем на универзитетима у Гронингену и Утрехту, спроведен је у сарадњи са неколико других универзитета и археолошких компанија.

Пројекат тежи да одгонетне колико су често плавлене холандске равнице биле погодне за настанак и развој земљорадње у периоду транзиције из мезолита у неолит (5. миленијум пре нове ере), затим које су антропогене активности претходиле овом моменту, као и њихов даљи ток кроз саму култивацију биљака. У том циљу спроведена су интердисциплинарна истраживања на материјалу узоркованом из геолошких сонди са дна језера Ајселмер, постављених на локацијама неолитског речног система који су потопљени потоњим подизањем нивоа мора. Истраживања обухватају археоботаничке анализе (макро остатака, полена, фитолита, микро анализе угљенисаних ткива биљака) које су фокус овог рада, али и микроморфолошке, седиментолошке, геохемијске анализе, уз прецизно радиокарбонско датовање.

Анализе различитих врста ботаничког материјала пружају могућност за детаљну реконструкцију вегетације ширег крајолика, праћење промена, утицаја и узрока тих промена на животну средину кроз време, уочавање потенцијалних сигнала за пољопривредне активности и њихову даљу интензификацију. Сваки од ових ботаничких "заступника" носи своје предности и недостатке, стога се у комбинацији једни са другима показују као релевантан начин одговарања на ову врсту истраживачких питања. Фокус рада су управо ове могућности, приказане кроз резултате истраживања самог пројекта, односно материјала из оног што данас видимо као непрегледно језеро Ајселмер.

Драган Милановић, Археолошки институт, Београд

ИНОВАЦИЈЕ У ПРОЦЕСУ ТКАЊА И ПРОМЕНЕ У ПРИВРЕДИ И ДРУШТВУ ЗАЈЕДНИЦА 5. МИЛЕНИЈУМА ПРЕ Н. Е. НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ И СУСЕДНИМ РЕГИЈАМА

Новија истраживања на археолошким локалитетима Бубањ и Велика Хумска Чука код Ниша наговестили су појаву новог типа ситних и лаких керамичких „кратких конусних“ пршљенака у контекстима из раног ене-

олитса (око 4400-4250 пре н. е.). Тај феномен је недавно доведен у везу са појачаним значајем технике упредања кратких животињских влакана, као што су козја длака и овчија вуна, и појавом мобилнијег сточарства, климатским променама и миграцијама становништва на Балкан крајем 5. и првој половини 4. миленијума пре нове ере.

Нови археозоолошки подаци који су потекли са два поменута локалитета (група Бубањ-Хум) потврдили су да су промене праћене значајним увећањем стада овикаприна. Новија истраживања просторног распореда винчнских (5400-4500 пре н. е.) и Бубањ-Салкуца-Криводол насеља (4500-3800 пре н. е.) показала су да су значајне промене настале у избору положаја, величини, комплексности и међусобном односу између насеља. Све наведено указује да је прихватање иновација у процесу упредења и ткања био један од кључних елемената читавог подскупа структурних промена у привреди и друштвену заједница на Балканском полуострву и суседним областима у другој половини 5. миленијума пре н. е.

Ружица Савић, Археолошки институт Београд

УЛОГА РОВОВА НА КАСНОНЕОЛИТСКОМ ЛОКАЛИТЕТУ ДРЕНОВАЦ КОД ПАРАЋИНА

Учесталом применом геофизичке проспекције у последње две деценије остварен је значајан помак у дефинисању величине, облика и организације каснонеолитских насеља. Осим увида у структуру насеља, геомагнетном проспекцијом омогућено је сагледавање разноликих начина ограђивања, односно утврђивања насеобинског простора, као и циљаних истраживања на периферним деловима или ван насеља.

Захваљујући геомагнетним истраживањима, на локалитету Дреновац регистроване су три лучне аномалије, које су различитих димензија и окружују различите делове насеља. Иако је Дреновац вишеслојан локалитет, са траговима живота из периода раног и касног неолита, као и гвозденог доба, претпоставља се да је реч о рововима насталим током трајања каснонеолитског насеља. Будући да је каснонеолитско насеље у Дреновцу трајало око седам векова, поставља се питање да ли су сви ровови били истовремени или означавају фазе ширења насеља, или пак одвајају део насеља са посебном наменом. У оквиру археолошких кампања 2016. и 2017. године вршена су циљана истраживања две лучне аномалије. Ради детаљног испитивања састава, наслојавања и карактера

рова, издавајани су и узорци за геоархеолошке анализе.

У овом раду ће се дискутовати о резултатима и значају геомагнетне проспекције, археолошких ископавања и геоархеолошких истраживања у испитивању ровова. Имајући у виду да је изградња ровова комунални пројекат, разумевање њихове улоге, хронологије и начина градње је врло значајно за сагледавање историје насеља, као и социокултурних потреба заједнице и разлога њиховог постојања.

Драган Милановић, Археолошки институт, Београд
Мирослав Кочић, Археолошки институт, Београд
Урош Николић, Завичајни музеј Рума
Маринко Антонијевић, Нови Пазар
Зорана Младеновић, Београд

ПРОСТОРНИ РАСПОРЕД И ФУНКЦИЈЕ СТРУКТУРА ИЗ КАСНОГ НЕОЛИТА НА ЛОКАЛИТЕТУ АЦИНЕ ЊИВЕ- БРАЈКОВО КОД КЛЕНКА

Током заштитних археолошких ископавања локалитета Ацине њиве-Брајково код Кленка у 2021. и 2022. години у организацији Археолошког института у Београду истражена је огромна површина од скоро 5 хектара. Том приликом откривене су бројне насеобинске структуре и 6 гробних контекста, које су прелиминарно опредељени у старију или млађу фазу насеља из касног неолита. Њихов просторни распоред и начин градње, као и покретни археолошки материјал, указали су на релативну хронологију и функције тих целина.

Најбројније структуре припадају стамбеним објектима, пећима и јамама, које су примарно служиле за складиштење. Поред тога, поједине структуре садржале су гробове инхумираних покојника и бројне налазе, док су преостали гробови били слободно укопани између структура насеља старије фазе. Посебан куриозитет истраживања представља откриће моћних укопаних ровова са палисадом, који су окруживали насеље са бројним спаљеним структурама из млађих фаза касног неолита. Прелиминарна анализа просторног распореда и функција структура из касног неолита пружа могућности за сагледавање динамике насељавања популације, величине и организације насеља, као и опште трендове промене у касном неолиту током дужег временског периода.

Dragana Stojić, Belgrade City Museum
Saša Živanović, Požarevac
Adam Crnobrnja, National museum of Serbia
Miloš Spasić, Belgrade City Museum

COMMUNAL PROJECTS THAT CURATED SETTLEMENT HISTORIES: DITCHES AT LATE VINČA CULTURE SITE IN STUBLINE

Prehistoric ditched enclosures, rondels, henges, fortifications and other structures delineating settlement areas in landscape appeared in the European continent mostly after the second half of the 6th millennium BC. Neolithic Vinča-culture communities of Central Balkans started demarcating the territories of their settlements with multiple ditches around the end of the 6th and the beginning of the 5th millennium BC. The function of Vinča ditches is still ambiguous. Interpretations are ranging from those seeing the ditches as defensive structures securing the enclosed settlements from the intruding men and animals, and preventing the fleeing outside the settlement, to ones which underline the symbolic role of the ditches. Ditches were often considered as protection of settlements from natural forces, such as floods, micro soil erosions, etc. Enclosures were structures which served both practical and symbolical function. Practically, ditches enabled the life in Vinča settlement, by protecting the settlement, the residents and their possessions and by enabling social cohesion and emergence of group identity. Symbolically, ditches defined the perimeter of the settlement, in sense that the physical border of the built environment might have also acted as a symbolical border between the culture and the nature.

Ditches could be sought as genuine indexes of settlement's histories, denoting different phases in biography of a given part of landscape and a built environment in it. Initial system of double ditches at Late Vinča culture settlement of Crkvine in Stubline reveals the story about the undertaking of a big communal project important for the entire community. Growth of the settlement at Stubline was followed by the digging of a bigger ditch system, while the decline and the abandonment of the village is clearly reflected in poor maintenance of ditches and their gradual filling with eroded soil and flooded material during the latest phase of the settlement. In the current paper we will show the results of the investigations of ditch systems at Stubline, and elaborate on their appearance, use and maintenance.

Драган Милановић, Археолошки институт, Београд
Мирослав Кочић, Археолошки институт, Београд
Срећко Живановић, Коцељева
Јован Ђајић, Требиње
Марија Свилар, Београд

ПРОСТОРНИ РАСПОРЕД И ФУНКЦИЈЕ СТРУКТУРА ИЗ КАСНОГ ЕНЕОЛИТА НА ЛОКАЛИТЕТУ АЦИНЕ ЊИВЕ- БРАЈКОВО КОД КЛЕНКА

Током заштитних археолошких ископавања локалитета Ацине њиве-Брајково код Кленка у 2021. и 2022. години у организацији Археолошког института у Београду истражена је површина налазишта од скоро 5 хектара. Откривене су бројне насеобинске структуре из касног енеолита. Већина структура је према покретним археолошким налазима опредељена баденском, а свега неколико другим културно-хронолошким контекстима из касног енеолита. Просторни распоред и начин градње структура, као и покретни археолошки материјал, указали су на њихову релативну хронологију и могуће функције. Најбројније структуре припадају јамама, које су примарно служиле за складиштење, а у мањој мери евидентирани су објекти који би могли служити као стамбени. Поред тога, поједине структуре садржале су гробове инхумираних животиња и бројне налазе, док је у једној од јама пронађена људска лобања без доње вилице, која делује као да је дуго чувана и излагана. Посебан куриозитет представља датовање старости лобање (АМС) које је потврдило њено дуго чување и указало на постојање одређене ритуалне праксе. Прелиминарна анализа просторног распореда и функција структура из касног енеолита омогућава сагледавање динамике насељавања популације, величине и организације насеља.

Александар Капуран, Археолошки институт, Београд
Марио Гаврановић, Аустријски археолошки институт, Беч

РЕЗУЛТАТИ ПРВИХ ПЕТ ГОДИНА МЕЂУНАРОДНОГ ПРОЈЕКТА „БРОНЗАНО ДОБА У СЕВЕРОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ: МЕТАЛУРГИЈА, НАСЕЉА И НЕКРОПОЛЕ“

Овај међународни пројекат представља наставак једног старијег пројекта Археолошког института под називом „Истраживање старог рударства и металургије у широј зони Тимочког еруптивног басена“, којим

је руководио Академик Борислав Јовановић пре више од три деценије. Новим пројектом који је настао сарадњом Археолошког института у Београду и Археолошког института аустријске Академије наука у Бечу, руководе др Александар Капуран (АИ) и др Марио Гаврановић (ÖAW).

Резултати које овом приликом презентујемо, односе се на геопроспекцију и археолошка истраживања спроведена на 3 насеља и једној некрополи из бронзаног доба у околини Бора и Зајечара. Овом приликом представљамо и физичко-хемијске анализе металичних шљака, анализе порекла бакра из бронзаних предмета у Србији, као и више десетина апсолутних датума добијених са наших истраживања, као и неколико датума са одређених истраживања спроведених пре више деценија у басену Мораве, Црног Тимока и Нишаве.

Јован Митровић, Народни музеј Србије

ХОРИЗОНТ РАНОГ БРОНЗАНОГ ДОБА НА НАЛАЗИШТУ ГРАДИНА НА РЕЦИ БОСУТ

Циљ излагања јесте да се представе и интерпретирају (не)објављени покретни и непокретни налази који су пронађени током археолошких истраживања Градине. Констатовано је да су заједнице које су подигле и формирале насеље на глиновитом и релативно компактном геолошком слоју (између ▼80,62–81,52 нм/в), са остацима неколицине објеката, приписане винковачкој културној групи (Vinkovci- Somogyvár) или хоризонту Босут IIIа. Први налази забележени су још 1976, а до 1986. године истражено је 14 јама (међутим, у неким објектима културна атрибуција није најјаснија јер је реч о целинама чији садржај чини културно и хронолошки разнолики материјал) као и остаци три пећи за припремање хране са носачима стубова за роштиљ. У готово свакој јами пронађено је мноштво керамичке грађе, понекад и по десет целих или незнатно оштећених посуда.

Импресиван винковачки слој са покретним налазима дефинисан је од основе 21. па све до 23. Откопног, механичког слоја, с тиме да откопни слојеви 24, 25 и 26 представљају укопе винковачких јама. Површине без утврђених објеката, али са винковачким налазима, поуздано су констатоване у сонди II, у оквиру сектора I док је најмоћнији слој заступљен у блоковима C и D, у оквиру сектора II. Културни слој раног бронзаног доба са објектима и налазима винковачке културе готово на целој истраженој површини налаже на болераски односно ленђелски културни слој.

На основу анализе контекста налаза предлаже се апострофирање просторног распореда винковачких објеката као и прецизнија датација самог хоризонта у Br A2–B1, односно сса 2600–2300 године п.н.е.

Marija Ćuković, Muzej Vojvodine, Novi Sad
Jovan Koledin, Muzej Vojvodine, Novi Sad

GROBNI RITUAL VATINSKE KULTURE

O sahranjivanju u vatinskoj kulturi, nema objavljenih radova, iako je vatinska kultura poznata više od 150 godina. Pokušaćemo da odgovorimo na pitanje kakvi su grobovi ove kulture, i kakav je grobni ritual. Dat je hronološki niz otkrivenih grobova, za koje smatramo da su referentni za našu temu. Radi se o publikovanim i nepublikovanim nalazima i rezultatima istraživanja.

Izdvojili smo dva horizonta pojedinačnih grobova vezanih za vatinsku kulturu. Najstariji je horizont Vizić-Golokut/Zemun-Šljunkara. Drugi je horizont grobova u sklopu naselja. Unutar nekropola sa spaljivanjem pripisanih belegiškoj kulturi, postoji najstariji horizont koji čine skeletni grobovi u zgrčenom položaju. To se zabeleženo na nekropolama Ilandža, Belegiš, Stubarlija i Lok. Nekoliko grobova sa keramičkim priložima sigurno možemo svrstati u vatinsku kulturu.

Većina skeleta u zgrčenom položaju bez priloga nije uzimana u razmatranje. Osnova za određivanje pripadnosti skeletnih grobova do danas su prilozi. Nema datiranja C14, što bi trebao biti odlučujući metod. Buduća ispitivanja se moraju odnositi na analizu skeletnih ostataka, radi utvrđivanja starosti, i porekla jedinki sahranjenih po ovom ritusu. Rešavanje ovih pitanja je neophodno za dalje razumevanje porekla i vremena trajanja kulture, kao i rešavanju njene interne hronologije.

Marina Dević, Österreichisches archäologisches Institut,
Österreichische Akademie der Wissenschaften

VATINSKA KULTURA U SEVEROISTOČNOJ SRBIJI

Poslednjih godina na području Srbije i Bosne i Hercegovine sprovedeni su projekti *VISUALIZING THE UNKNOWN BALKANS* i *NEW INSIGHTS IN BRONZE AGE METAL PRODUCING SOCIETIES*, Austrijskog arheološkog instituta, sa ciljem da se ispita nekoliko praistorijskih lokaliteta na ovim prostotima, radi boljeg razumevanja i kreiranja potpunije slike praistorijskog

Balkana. U sklopu projekata rađena su i istraživanja na području severoistočne Srbije, u čijem se fokusu nalazi razvoj bronzanodopske metalurgije. Projekat je realizovan u saradnji sa Muzejem rudarstva i metalurgije u Boru i Arheološkom instituta u Beogradu.

Zbog manjka arheoloških istraživanja, slika bronzanog doba Timočke Krajine nije bila sasvim jasna. Na lokalitetu Trnjane u blizini grada Bora vršena su prva sistematska istraživanja naselja i nekropole, 80-ih godina prošlog veka. Otkrivene su kružne kamene konstrukcije, uključujući urne sa kremiranim ljudskim ostacima položenim unutar njih. Na osnovu grobnog rituala koji je podrazumevao ovaj tip sahranjivanja, B. Jovanović je lokalitete povezao sa ranom fazom kulture polja sa urnama. Budući da do nedavno nije bilo apsolutnih datuma, ova interpretacija se zadržala sve do skoro.

Veza sa KPU nije potvrđena rezultatima 14C analiza i lokaliteti su datirani u period između 20. i 17. veka p.n.e. Keramički materijal u kombinaciji sa novim saznanjima, pokazao je jasnu vezu sa vatinskom kulturom srednjeg bronzanog doba, koja je svoje jezgro imala u južnom delu Panonske nizije.

Ovaj rad ima za cilj da napravi teorijski pregled teme, te analizira keramički materijal sa lokaliteta Čoka Njica, Hajdučka Česma, Trnjane 1 i 2 i Ružana i dokumentuje ga. Keramika sa ovih nalazišta biće smeštena u tipološke kategorije i upoređena sa vatinskom keramikom iz matične regije. Takođe, biće obrađeni i elementi drugih kultura, kao što je Verbicoara, čiji je uticaj evidentan. Tokom ovog predavanja biće prezentovani i interdisciplinarni rezultati, antropološke analize, kao i metalurška ispitivanja.

Martina Blečić Kavur, Univerza na Primorskem
Fakulteta za humanistične studije, Slovenija, Koper
Dušan Medin, Univerzitet Donja Gorica
Fakultet za kulturu i turizam, Crna Gora, Podgorica

WEAPONS, TOOLS AND SYMBOLS: LATE BRONZE AGE AXES FROM MONTENEGRO

Culture is our greatest capital and value that encourages diverse creativity. By knowing, understanding and promoting the rich resources of our heritage, modern society and the identity of almost every individual are also developed. The “tangible” or “visible” archaeology is always given a special place, especially that which has been snatched from oblivion. Far less interesting is the archaeology of the so-called small objects that traditionally and passively “stand” at best in museum showcases, often inaccessible in their storages.

However, these objects can “tell” us much more about our past and even about the prehistory of the Bronze Age. During this time, metal objects became the first industry of cross-culturally connected Europe. In this lecture, the Late Bronze Age axes of the so-called Albanian-Dalmatian type from Montenegro will be presented in the context of their discovery, distribution and possible interpretations. Explored in hoards and/or as individual finds, they will make it possible to gain new scales and insights into networks of intercultural exchange and extraordinary social mediations. They will also enable understanding of the competitive consumption of metals and the manipulation of these objects during their “life”, as well as their removal from circulation. Particular attention will be paid to the significance of these axes in terms of interactions in the South Adriatic region at the turn of the last two prehistoric millennia.

Рашко Рамадански, Градски музеј Бечеј

ПОЗНОБРОНЗАНОДОПСКА ОСТАВА ИЗ ПОЉАНИЦЕ КОД БЕЧЕЈА

За археолошку збирку Градског музеја Бечеј откупом је набављена велика остава, углавном уломљених бронзаних предмета, различите намене и технике израде. До налаза је наводно дошло радом пољопривредне механизације, када су у преврнутој земљи, услед орања, почели да се указују предмети из оставе. Локалитет се налази у непосредној близини водотока Чик у атару под називом Салаши, око три километра источно од села Пољанице код Бечеја. Остава садржи укупно 221 предмет и то најмање 47 примерака српова, 21 примерак мача, 10 бодежа, 7 копаља, 13 секира, 18 тестера, 3 ножа, 3 бријача, 16 делова фалере, 11 украсних игала, 9 наруквица, рачунајући и један изузетан полуфабрикат, затим 6 слитака, 1 могући део ливачког прибора као и 56 различитих одливака, полуга, лимова, нитни и других крхотина. Ови бројеви свакако ће бити подложни промени након подробне обраде. Овај налаз, сходно типолошким одредницама, можемо датовати у време позног бронзаног доба и то период Hallstatt A1 (1200-1050. п.н.е). Наиме, неки од предмета у остави који нам допуштају такву атрибуцију су конкретно мачеви, српови, врхови копаља и украсне игле. С друге стране, фрагментовани алат, попут секира и тестера, као и различите полусировине и уломци бронзе нису у овом случају пресудни показатељи културне односно хронолошке припадности садржаја оставе. У остави из Пољанице примећујемо

неколико типова познобронзанодопских мачева. Најзаступљенији јесте славонски тип, познат још и као Новиград, који је својствен Подунављу и Посавини где се среће на многим археолошким налазиштима. Датује се у време Hallstatt A1 које сматрамо истовременим са II хоризонтом остава касног бронзаног доба. Затим, према опредељењу чувене оста- ве из Футога код Новог Сада као и локалитета у Мађарској, српови са дугметом сматрају се нешто старијим и датују се у период до фазе Br D (1300-1200 п.н.е). Насупрот томе, српови са језичком постају доминант- ни на простору Карпатске котлине до фазе На А. Даље, врхови копаља пламенастог листа релативно су чест налаз и срећу се на подручју целе Карпатске котлине и Средње Европе и лако се опредељују у време На А. Најзад, украсне игле топузасте главе, сличне примерима из футошке остава, датују се у период На А. Осврнемо ли се на познобронзанодопске остава из српског дела Потисја, као што су налази из Папхалома или Поповића код Сенте, затим Перлека код Бечеја и Борђоша запажамо да је остава из Пољанице по свом обиму највећа остава у овој области. У том смислу, овај налаз је сличнији раније поменутој остави из Футога, највећој познатој бронзанодопској остави у Бачкој. Уз наведене остава из бачког Потисја, налаз из Пољанице открива нам сасвим другачију слику о оставама од оне коју смо до недавно имали. Испоставља се да је и река Тиса, додуше очекивано, била важан коридор током млађе праисторије, којим су саобраћале популације, роба и сировине.

Милица Миладиновић, Народни музеј Крушевац
Александар Булатовић, Археолошки институт, Београд
Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

МАЧ СА ПУНОЛИВЕНОМ ДРШКОМ ИЗ КОРИТА ЗАПАДНЕ МОРАВЕ

Почетком октобра 2022. године, непознати турски радник који је радио на траси Коридора Е-761, у шљунку искипованом из камиона, приметио је бронзани мач са пуноливеном дрком и одмах га однео свом претпостављеном, који је о свему обавестио надређене. О налазу је обавештен археолошки надзор на Коридору и, са великим степеном вероватноће претпостављено је да налаз потиче са простора тзв. позајмишта бр. 8, на десној страни Западне Мораве. Накнадним обиласцима терена од стране археолошког надзора, констатовано је да је шири простор (и позајмиште бр. 8) некадашње корито реке и да налаз вероватно поти-

че из старог речног корита, што је иначе уобичајен случај са налазима оружја и ратничке опреме.

Иначе, реч је о мачу са пуноливеденом дршком овалног пресека са три паралелна попречна ребра (тзв. *Dreiwulstschwerter*) и закивним делом са две нитне који обухвата око 2/3 круга, дужине око 66 см. Дршка се завршава дискоидном јабучицом са дугметастим крајем. Цела дршка је изузетно богато украшена низовима концентричних кругова који се додирују и који се налазе у пољима која одвајају попречна ребра, затим паралелним линијама на дну рукохвата, док је дискоидна јабучица украшена комплексним кружним и полукружним украсима на горњем делу и кратким урезима који сачињавају концентричне кругове са доње стране. Мач је незнатно оштећен на делу сечива, где га је вероватно притисла кашика багера. Рендгенски је снимљен, извршена је XRF анализа у Институту за нуклеарне науке Винча, узети су узорци за анализу изотопа бакра и калаја у САД и анализирана је његова оштрица у погледу употребе. На крају треба поменути да овај налаз представља први регистровани примерак овога типа јужно од Саве и Дунава и да се датује релативно уско, у период 1200-1100. година пре н.е. (Ha A1). Са осталим бронзаним мачевима тзв. централноевропског типа које налазимо на простору Балкана (Riegsee и Ројтлинген), свакако представља весника великих промена које су наступиле током прелазног периода у већем делу Медитерана и његовог залеђа.

Marko Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb
Tomislav Hršak, Arheološki muzej Osijek
Domagoj Dujmić, Arheološki muzej Osijek

GROBLJE KASNOG BRONČANOG I STARIJEG ŽELJEZNOG DOBA BATINA-SREDNO

U okviru projekta Arheološka baština Baranje, u Batini su 2010. godine započela probna istraživanja groblja daljske grupe na položaju Sredno. Iz Batine su u različite europske muzeje od kraja 19. stoljeća do početka I. svjetskog rata pristizali brojni nalazi koji su ukazivali na postojanje važnog nalazišta iz razdoblja mlađe faze kulture polja sa žarama i početka starijeg željeznog doba. Naselje na Gracu nalazilo se na uzvišenom položaju na sjeveroistočnom kraju Banskog brda iznad Dunava, dok se groblje nalazilo na susjednom položaju Sredno od kojeg je bilo odvojeno dubokim prirodnim jarkom.

U dosadašnjim istraživanjima otkriveni su ravni paljevinski grobovi daljske grupe koji se mogu datirati od kraja 12. do kraja 7.-početka 6. st. pr. Kr. Potvrđeno je i postojanje nekoliko grobnih humaka, a do sada su istražena tri tumula s bogatim nalazima koji se mogu datirati u 8. st. pr. Kr. U grobovima se u najvećem broju nalaze različite keramičke posude, a potom slijede predmeti nošnje i nakita, dok se naoružanje i konjska oprema pojavljuju u grobovima istaknutih pokojnika. Groblje pokazuje kontinuitet pokopavanja kroz nekoliko stoljeća, a s početkom starijeg željeznog doba uočavaju se promjene u oblicima i dekoraciji keramičkih posuda, kao i u predmetima nošnje i nakita.

Rezultati provedenih istraživanja potvrdili su da je Batina iznimno arheološko nalazište u srednjem Podunavlju s dragocjenim podacima za kraj kasnog brončanog te početak starijeg željeznog doba u južnom dijelu Karpatske kotline. Provedba bioarheoloških analiza omogućila je proučavanje različitih aspekata društvenih identiteta prosperitetne zajednice koja je kontrolirala komunikacijski pravac duž Dunava i koja je sudjelovala u transferu novih ideja i tehnologija, vjerojatno pod nadzorom lokalne elite.

Daria Ložnjak Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb
Aleksandar Kapuran, Arheološki institut, Beograd

DJETINJSTVO U SREDNJEM PODUNAVLJU OD 11. DO 7. ST. PRE N. E.

Na grobljima kasnog brončanog i starijeg željeznog doba - Batina, Sotin i Doroslovo istraženi su i brojni grobovi djece (ukupno oko 35 grobova). U ovom prilogu bit će predstavljeni život i smrt djece prema osteološkim i arheološkim podacima. Pokušat će se rekonstruirati zdravlje djece, prehrana, nošnja, svakodnevica i pogrebni običaji. Način tretiranja tijela u pogrebnim običajima daljske grupe bilo je spaljivanje, a taj proces utjecao je na očuvanost materijalnih tragova koji se proučavaju interdisciplinarnim analizama. Osteološki podaci pokazuju patološke promjene koje su se dogodile za života i dob u vrijeme smrti. Ovi podaci uspoređeni s podacima za čitavu zajednicu u kojoj su živjeli, indiciraju i uvjete u kakvima su odrastala ta djeca. Najveća smrtnost bila je u najranijoj dobi do 5 godina što odgovara pokazateljima u drugim zajednicama. Starija djeca i adolescenti prema biološkoj dobi su već preuzimali određene uloge u zajednici pomažući u svakodnevnom aktivnostima. Ostaci nošnje i nakita te oruđa i posuđa u grobovima svjedoče o pogrebnim običajima ali i djelomičnoj rekonstrukciji života malih pokojnika. U po-

grebnim običajima može se u nekim slučajevima zamijetiti i personalizacija predmeta prema njihovoj veličini, doživljenoj dobi pokojnika. Prezentirani zaključci rezultati su istraživačkog projekta ARHKIDS (IP 2019-04-2520) HRZZ.

Драган Јацановић, Народни музеј Пожаревац
Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

ОСТАВА СТАРИЈЕГ ГВОЗДЕНОГ ДОБА ИЗ СЕЛА СРЕДЊЕВА НА ПЕКУ

Крајем 2020. године, током рутинске полицијске контроле саобраћаја, у возилу је регистрована остава металних предмета која је, на основу доступних података из МУП-а, откривена детектором на археолошком локалитету Ровенац у селу Средњева на Пекџу. По свему судећи, остава бронзаног накита била је смештена у керамичку посуду. Остава садржи 51 метални предмет израђен од тзв. „беле бронзе“ – 18 целих и 5 фрагмената кружних привезака типа *Ghidici*, 2 кружна привеска са лучном петљом, 2 кружна привеска са троугаоном петљом, 11 наруквица типа Брестовик – Винча, 1 антропоморфни привезак, 2 алке, 1 тестерица у облику врбовог листа, 8 делова олучасте оплате и један предмет непознате намене. Керамичка посуда у којој је остава похрањена представља типичан облик Босутске културе, датованог у На А/В период.

Привесци типа *Ghidici* чести су у широј зони Подунавља и датују се од 12. до 8. века пре н.е. Наруквице типа Брестовик – Винча су заступљене у оставама Br D – На А1 периода. Важно је напоменути да се само у овој и остави из Гаја у Банату, јављају овакве наруквице украшене шрафираним троугловима. Ове две оставе су по свом садржају и најсличније. Јединствен детаљ представљају дубоке урезане линије на унутрашњем делу керамичке посуде које представљају контуре металних привезака типа *Ghidici*, директно прецртан са предмета на керамику. Тај податак, као и трагови корозије метала на дну посуде, недвосмислено потврђују да они представљају јединствену археолошку целину. Остава из Средњева, даје нове елементе о прелазном периоду на територији средњег Подунавља, који се огледају како у преживљавању старих форми и орнаменталних мотива, тако и у појави нових.

Иван Нинчић, Археолошки институт, Београд
Јован Митровић, Народни музеј Србије
Драган Јацановић, Народни музеј Пожаревац
Саша Живановић, Пожаревац
Александар Булатовић, Археолошки институт, Београд
Огњен Младеновић, Археолошки институт, Београд
Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

**ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ ЗАШТИТНИХ
АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА НА ТРАСИ
САОБРАЋАЈНИЦЕ ПОЖАРЕВАЦ-ВЕЛИКО ГРАДИШТЕ-
ГОЛУБАЦ ТОКОМ КАМПАЊЕ 2022. И 2023. ГОДИНЕ**

У раду ће бити представљени прелиминарни резултати заштитних археолошких истраживања на траси брзе саобраћајнице Пожаревац-Велико Градиште-Голубац обављених током 2022. године. Претходним обиласцима терена на рути будуће магистрале прибележено је 15 локација са потенцијалним археолошким налазиштима, на потезу од приближно 45 km, да би се током рада археолошког надзора регистровала још 2 потенцијална налазишта на којима су извршена претходна археолошка истраживања. Упркос великој територији обухваћеној кампањом, зона истраживања била је ограничена трасом пројектованог пута, чија ширина ретко кад прелази 60 m.

Испитивања регистрованих локација започета су геофизичком проспекцијом терена, те су даља сондажна ископавања планирана на основу добијених георадарских и геомагнетних резултата, омогућивши ефикасније и временски мање захтевне радове, најчешће у виду археолошких сонди мањих димензија. Током кампање документовано је неколико једнослојних и вишеслојних локалитета чији хронолошки распон обухвата време од млађег неолита, преко металних доба до периода римске доминације овим просторима.

СЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА
(секција, А. Алексић)

Петар Милојевић, Археолошки институт, Београд
Александар Капуран, Археолошки институт, Београд
Соња Перић, Завичајни музеј Јагодина

**СИСТЕМАТСКА АРХЕОЛОШКА ПРОСПЕКЦИЈА
ЈАГОДИНСКОГ КРАЈА: ОСНОВНЕ СМЕРНИЦЕ ПРОЈЕКТА,
ПРИНЦИПИ И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА**

У циљу побољшања система заштите археолошке баштине и сакупљања научно-истраживачке грађе, покренут је пројекат *Систематска археолошка проспекција јагодинског краја*, који се од 2022. године спроводи кроз сарадњу Завичајног музеја Јагодина и Археолошког института, Београд. Прва истраживачка кампања била је усмерена на обилазак терена у сливу Белице, Јошанице и Штипљанске реке, приликом чега су обиђена 13 сеоска атара у којима је документовано 48 налазишта са којих је прикупљено 3619 примерака покретног археолошког материјала, од неолита до новог века. Поред стандардних метода просторног документовања налазишта и стилско-типолошког детерминисања археолошког материјала, уз упоређивање и синхронизовање са подацима из старе музејске евиденције, стављен је акценат на истраживања образаца насељавања и прикупљање грађе о палеоекономским потенцијалима у околини насеља. Теоријско-методолошки принципи таквих истраживања подразумевају мапирање налазишта на различитим картографским подлогама, попут топографских, геоморфолошких, литолошких и педолошких карти са основном тенденцијом да се утврде обрасци у одабиру локације за насељавање кроз различите периоде прошлости. Истраживања палеоекономских потенција укључују лоцирање корисних ресурса у простору који је дефинисан као економски слив налазишта (Site Catchment) и подразумева површину у радијусу од 1 до 10 km од центра насеља. За такав истраживачки концепт пожељни су подаци из петролошких, минеролошких и рударско-геолошких студија које су обично посвећене минералним депозитима од већег економског значаја, приликом чега се често запостављају мања лежишта, која могу подмиривати локалне потребе насеља из прошлости. За такве сврхе драгоцени су подаци из етнографије и топонимије, као и сведочења мештана који су из личних искустава или старијих предања сачували традицију о експло-

атацији лежишта попут глине, сумпора, соли, пигмената, метала и других ресурса. Теренска методологија у том смеру подразумева лоцирање лежишта и узораковање репроматеријала, који се даље могу користити за специјалистичке студије порекла сировина, односно за њихово употређивање са финалним производима, комбиновањем различитих метода физичко-хемијских анализа. Са друге стране педолошки подаци могу указивати на заступљеност натуралног биљног покривача и предиспозиције у пољопривредној експлоатацији.

Јулијана Пешић, Смиља Јовић, Владимир Стевановић,
Владимир Стојановић, Народни музеј Лесковац

РЕКОГНОСЦИРАЊЕ АРХЕОЛОШКИХ ЛОКАЛИТЕТА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ЛЕБАНЕ

Пројекат „Рекогносцирање археолошких локалитета на територији општине Лебане“ одобрен од стране Министарства културе и информисања Републике Србије реализован је 2021. године од стране археолошког одсека Народног музеја у Лесковцу: Смиља Јовић, музејски саветник, Јулијана Пешић, музејски саветник, Владимир Стевановић, виши кустос, Владимир Стојановић, кустос, руководилац пројекта. Стручни консултант био је др Александар Булатовић, научни сарадник у Археолошком институту у Београду.

Општина Лебане припада Јабланичком округу, а насељена је у 39 брдско-планинских и равничарских насеља. По завршетку пројекта, евидентирано је 130 локалитета у 37 насељених места. 87 локалитета није до сада евидентирани у археолошкој литератури. 10 локалитета је вишеслојно, те је укупан број локалитета већи, разврстаних по епохама. 19 локалитета садрже остатке из доба праисторије - од тога 11 нових, са два вишеслојна локалитета. (14 насеља, 3 култна места, две некрополе). Из римског и рановизантијског перида евидентирано је 43 локалитета. 9 локалитета је вишеслојно, уз нових 27. (осам утврђења, 12 насеља, две некрополе, четири радионице, седам култних објеката; седам локалитета са остацима водовода, на једном остаци терми; за два локалитета не може утврдити какве остатке садрже). Највише евидентираних локалитета потиче из средњег века – укупно 74. Од тога 8 вишеслојних локалитета, уз 49 нових. (Евидентирано је 36 култних објеката, 15 некропола, 20 насеља и три неодређена локалитета). За пет локалитета није било могуће одредити којој епохи припадају.

Констатовано је да је највећи број локалитета у веома лошем стању. Остаци утврђења, црква и насеља су потпуно обрасла шибљем и растињем. Некадашње оранице и ливаде, сада су обрасле трњем и растињем, па се многи регистровани локалитети не могу пронаћи. На сваком локалитету претходно регистрованом или новоевидентираном константивани су трагови неовлашћеног копања, у мањој или већој мери. Такође, услед велике депопулације села у планинском делу општине Лебане све је мање људи који живе у селима, познају старине и могу да пруже информације или утврђивање локалитета.

Владан Видосављевић, Музеј “Рас”, Нови Пазар
Ирина Кајтез, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд

ЛАТИНСКА ЦРКВА У ПОСТЕЊУ, ЈОШ ЈЕДАН ПРИМЕР НЕПРЕКИДНОГ УНИШТАВАЊА БАШТИНЕ

Ретки су локалитети који су доживели судбину Латинске цркве у Постењу у Новом Пазару. Надгробни споменици на локалитету су били видљиви до почетка Другог светског рата. Прва позната страдања локалитет је доживео 1955. године изградњом пута Нови Пазар-Рашка, затим изградњом пута Нови Пазар-Дежева. Ширећи обрадиво земљиште Паљевић Хазир, власник суседне парцеле, је преорао локалитет. Део локалитета, односно некрополе, остао је ораница до данашњих дана. Савремено доба Латинска црква је дочекала под грађевинским објектима и као ораница.

Године 1982. предузета су прва сондажна истраживања која су трајала две године. Тада је на локалитету Драгица Премовић-Алексић открила остатке приправе цркве и део наоса и истражила мањи број гробова од којих су неки имали надгробне белеге у виду хоризонтално постављених камених плоча. У другој половини осамдесетих година прошлог века, приликом уређења саобраћајнице за Дежеву, оштећено је и уништено неколико гробова.

И у новије време локалитет је више пута страдао. Године 2006. са локалитета је однет његов североисточни део, јер је прошириван простор за изградњу стоваришта грађевинског материјала. Земља са људским костима је одложена поред пута између локалитета и Петрове цркве. Тада је полиција зауставила даљу девастацију. Накнадно је југоисточни угао налазишта уништен постављањем киоска. Крајем септембра 2022. године породица Шећовић је ангажовала механизацију како би целу

јужну половину локалитета уклонили ради изградње ауто плаца. Део ископане земље је депонован око 3 km северно, на депонији поред пута Нови Пазар-Рашка. Том приликом су у потпуности нестали остаци цркве, зидане гробнице и сви гробови са надгробним плочама који су се ту налазили. Са депоније потиче 30 прикупљених џакова људских костију, 69 целих и фрагментованих надгробних плоча и неколицина ситних налаза. Део ископане земље је остао на локалитету. И поред интервенције грађевинске инспекције и полиције, девастација је настављена док се није добила површина предвиђена за даље радове. Део костију који је остао на локалитету, или је био видљив у профилу, је спаљен у напуштеном ромском насељу изнад насеља Дежевски пут.

Републички завод за заштиту споменика културе обезбедио је средства за спровођење радова на прикупљању покретних налаза са депоније где је земља са локалитета одложена и за спровођење ревизионих/заштитних ископавања.

Ненад Јончић, ArheoData/IARC

Неда Мирковић Марић, Међуопштински завод за заштиту споменика
културе Суботица

Драган Б. Јовановић, Градски музеј Вршац

МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ ДРОНОВА СА ЛИДАР (LiDAR) СИСТЕМОМ У АРХЕОЛОШКОЈ ПРАКСИ

Употреба различитих врста камера и LiDAR система има широку примену у аеропрспекцији већ дуги низ година (деценија). Због већих димензија и тежина до сада се користила на лаким летелицама за смање великих површина. Напредак технологије и општи тренд минимализације довео је последњих година до смањења LiDAR система, и омогућио интегрисање LiDAR система на дроне. Већа аутономија батерија дрона омогућила је дуже летење и већу носивост са друге стране. Све ово створило да се на тржишту појављује све више оваквих решења, чија је примена планирана пре свега у грађевинској индустрији. LiDAR скенирање дронима и примена у археологији још увек је у повоју, пре свега због нових могућност, које са великим системима нису биле могуће или економски исплативе. У овом раду представимо резултате добијене дроном Dji Matrice 300 са L1 LiDAR системом. Покушаћемо да прикажемо потенцијале, предности и мане оваквих система у археолошкој пракси, али и генерално у области заштите културног наслеђа.

Ненад Јончић, ArtheoData/IARC
Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије
Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

ПРИМЕНА МОБИЛНЕ ЛИДАР (LiDAR) ТЕХНОЛОГИЈЕ У ЗАШТИТНОЈ АРХЕОЛОГИЈИ

Заштитна археолошка ископавања услед убрзане динамике ископавања под притисцима интензивне изградње и развоја, константно захтевају брже начине рада, а тиме и израде теренске документације. Израда теренске документације мора задовољити дефинисане критеријуме. Креирање документације на терену без обзира на примењену методологију, захтева време и одређени ниво искуства лица које је израђује. Стога смо применом лидар технологије уграђене на мобилним уређајима развили нови, бржи и ефикаснији начин израде теренске документације.

Од саме појаве мобилних уређаја са лидар технологијом 2020. године, појавила се иницијатива да се они примене у изради теренске археолошке документације. Ова технологија значајно је повећала могућности брзе израде 3Д модела археолошких контекста и предмета применом мобилних уређаја. Израда археолошке документације у дигиталном формату постала је стандард широко присутна у археолошкој пракси у Србији. Употреба тоталних станица, ГНСС ровера, дрона и фотограметрије у изради што прецизније и целовитије документације постала је врло честа у српској археолошкој пракси. Стога се логично намеће питање, да ли је примена мобилних уређаја са лидар технологијом употребљива за израду археолошке документације и презентације у заштитној археологији. Односно да ли квалитетом, прецизношћу, брзином израде и могућностима даље примене могу да парирају горе наведеним техникама и методама.

Јасминка Богић, Александар Алексић, Завод за заштиту
споменика културе Ниш

ПРИМЕРИ ЗАШТИТЕ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА ТОКОМ ИЗГРАДЊЕ ГАСОВОДА НИШ-ДИМИТРОВГРАД 2023. ГОДИНЕ – ТЕХНИЧКИ И МЕТОДОЛОШКИ АСПЕКТИ

Завод за заштиту споменика културе Ниш, на основу уговора са Министарством рударства и енергетике и ЈП Србијагас, спроводи архео-

лошко праћење извођења радова на изградњи гасовода Ниш - Димитровград (од 16. јануара), а затим и сондажна археолошка истраживања (од 20.02.2023. године). Сондажна археолошка истраживања представљају другу фазу заштитних археолошких истраживања као претходна истраживања са циљем утврђивања распрострања археолошких локалитета регистрованих рекогносцирањима 2020. године на траси гасовода. Као прва фаза заштитних археолошких истраживања 2020. године, на основу уговора са фирмом Делта инжењеринг доо Београд, Завод је спровео заштитна археолошка рекогносцирања, на основу чега је израђена Студија заштите културног и археолошког наслеђа.

Рекогносцирањима 2020. године, на траси гасовода је констатовано укупно 23 археолошка локалитета, од чега је на 20 археолошких локалитета предвиђен машински и ручни ископ са геофизичким снимањима и геоархеолошким бушењима, док је на 3 археолошка локалитета предвиђен само ручни археолошки ископ. Иако је и условима за изградњу гасовода, а затим и предметном Студијом дефинисано да се након прве фазе истраживања следе наредне фазе истраживања, до сондажних археолошких истраживања практично није дошло све до почетка 2023. године када су радови на изградњи већ отпочели.

Циљеви сондажних археолошких истраживања јесу утврђивање распрострања археолошког наслеђа на траси гасовода и стратиграфије археолошких локалитета ради дефинисања обима истраживања у наредној, трећој фази археолошких истраживања. Друга фаза истраживања планирана је за период пре изградње, међутим прилике су биле такве да су отпочела током трајања извођења радова. Такве прилике на терену изискивале су прилагођавање стању на терену, не само због извођења грађевинских радова, већ и у погледу временских прилика (киша, снег, мраз, блато и др.) што је пред све чланове екипе постављало додатне изазове и физичке напоре.

Један од резултата сондажних археолошких истраживања огледа се у томе да је од 23 археолошка локалитета регистрованих рекогносцирањима (без потповршинског прегледа и на основу констатоване површинске дистрибуције археолошког материјала), скоро две трећине локалитета не садрже налазе испод површине терена!

Јелена Анђелковић Грашар и Стефан Станчић,
Археолошки институт, Београд

ЗАШТИТА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА И МЛАДИ – СТВАРНА И/ИЛИ ВИРТУЕЛНА РЕАЛНОСТ: COOLTOUR ПРОЈЕКАТ КАО ПРИМЕР ДИЈАЛОГА

Последњих година Археолошки институт учествовао је и учествује у низу пројеката суфинансираних од стране Европске Уније који у фокус свог деловања стављају важност валоризације културног и специфично археолошког наслеђа од стране младих људи у циљу његове правовемене заштите. Кроз активности ових пројеката истраживачи су стекли увид у ову циљну групу, њихова интересовања, тежње и интеракције са археолошким наслеђем. Уз примену различитих методологија и имплементацију разноврсних алата, конзорцијуми су радили најпре на изграђивању свести о важности коју културно и археолошко наслеђе има за једно друштво. Прихватајући бенефите технолошког развоја археолошко наслеђе у систему едукације, у овом случају најпре неформалног и практичног преноса знања, добија на новим видовима интерпретације, валоризације и надамо се коначно заштите у новим генерацијама које ће већ за неколико година бити не само водећи конзументи истог, већ и неки будући доносиоци одлука и креатори политика.

Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије
Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ И ЛЕГИСЛАТИВА: ТРЕНУТНО СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

У протекле две године на снагу су ступили нови закони који директно регулишу област заштите културног наслеђа, *Закон о музејској делатности* и *Закон о културном наслеђу*. Циљ овога излагања је да се кроз осврт на постојећу легислативу која регулише област културног наслеђа, као и досадашња искуства учешћа у процесима израде исте, покрену благовремена дискусија и рад везани за законе и подзаконска акта који тек треба да буду донети. Изагање ће бити подељено на три дела:

1) Постојећи закони и подзаконска акта

Каква нова решења су нам донели нови закони, какве новине носи *Нацрт измена и допуна закона о планирању и изградњи*. Закони и подзаконска акта из других области који се односе на културно и архео-

лошко наслеђе (тајност података, идентификација предела, рударство и геолошка истраживања, истраживања и одбрана земље и други)

2) Досадашња искуства Друштва у процесима израде закона и подзаконских аката

У наведеним процесима Друштво је имало значајно учешће, али не и знатну активност унутар самог Друштва. Биће изнета директна искуства рада у оквиру процеса доношења закона и подзаконских аката, иницијативе које смо у међувремену покретали, предлози подзаконских решења који су израђивани. Посебна пажња ће бити поклоњена проблему непознавања, од стране колега, разлике проблематике која се решава кроз законе и подзаконска акта о културном наслеђу, у односу на оне које се решавају кроз законе који регулишу друге области.

3) Доношење закона о непокретном културном наслеђу

Израда овога закона је најављена пре неколико година, и повремено се пробије по која информација да се на њему и ради. Будући да се предлози закона ‘‘изненада’’ појављују, а тада остаје мало времена за реакцију, неопходно је унапред се припремити за јавну расправу. То подразумева да у оквиру наше струке најпре морамо међусобно да се договоримо шта све сматрамо важним за уређивање кроз закон и подзаконска акта. На основу досадашњих искустава и контаката тим поводом, схватили смо да је веома важно у самом закону предвидети сва кључна места која морају бити регулисана кроз израду додатних правилника (правилници о: вршењу археолошких истраживања, врстама истраживања за које се издаје дозвола, међународној сарадњи, садржајима студија заштите, документацији, нормативима рада, археолошком праћењу земљаних радова, изради археолошке мапе, ауторским правима руководиоца, доступности података и други). Важно је нагласити да није довољно само идентификовати та места, већ је неопходно и имати већ израђене предлоге подзаконских решења који би се могли понудити надлежном министарству.

Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије

СТУДИЈЕ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА: МОГУЋНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА

Једна од најважнијих новина за заштиту археолошког наслеђа у новим законским решењима јесте предвиђање израде Студије заштите културног наслеђа у Нацрту закона о изменама и допунама закона о планирању и изградњи. Досадашња регулатива је прописивала да имаоци јав-

них овлашћења (заводи за заштиту споменика културе) у процесу израде планских докумената имају рок од 15 (изузетно 30) дана за достављање тражених информација, односно података о културном наслеђу у планираном обухвату плана. Ново решење прописује да надлежне институције дају мишљење о потреби израде Студије заштите културног наслеђа, а која мора бити израђена у року од годину дана. Међутим, закони из области заштите културног наслеђа још увек не познају термин “студија заштите”, те не постоји процедура одлучивања о неопходности њене израде, као ни стандарди о изгледу, садржају и процесу израде студије заштите културног наслеђа. На крају, али не и најмање важно – мора се јасно прописати и ко сноси трошкове израде студија заштите

Увођење студије заштите културног наслеђа у Закон о планирању и изградњи очигледно је последица пре свега неусаглашености нашег законодавства са међународним правилима везаним за изградњу и инвестиције, као и правила међународних финансисјких институција, а не некомпатибилности са међународним конвенцијама о културном наслеђу.

Посебан проблем приликом израде студија заштите културног наслеђа представљаће археолошко наслеђе, јер његова специфичност захтева већи утрошак и времена и новца приликом израде таквих студија. Уколико се на време не приступи изради предлога нових законских и подзаконских решења, а имајући у виду третман археолошког наслеђа од стране архитектата чак и у самим заводима приликом доношења мера и услова, оправдана је бојазан да ће квалитетан третман археолошког наслеђа у студијама бити упитан.

У излагању ће бити предочени и међународни стандарди везани за однос према културном и археолошком наслеђу, и то пре свега међународних финансијских институција које се појављују као кредитори великих грађевинских подухвата, државних и приватних. Процес израде Студије, када је у питању археолошко наслеђе, би морао да подразумева: деск истраживање, рекогносцирање, даљинску детекцију и претходна археолошка истраживања (геофизичке методе). А то је само почетни документ везан за сам плански документ, док би пре почетка изградње планираних садржаја морали да буду израђени и процена утицаја на културно наслеђе и план управљања културним наслеђем. Све то мора да претходи било којој врсти деструктивних археолошких истраживања. У излагању ће бити наведени и међународно прописани садржаји тих докумената. Благовремено схватање разлике између студије заштите као основе, и потоњих докумената као надградње је веома важно, ради избегавања замке у коју би се упало ограничавајући се само на израде студија заштите.

Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

СТАНДАРДИЗАЦИЈА МЕТОДА АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

О проблемима у вези стандардизације метода археолошких истраживања раније је већ било речи, међутим осим дефинисане потребе за стандардизацијом, није се одмакло.

Према искуствима земаља где је превентивна археологија (археологија развијена на принципима Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа) институционализована, као и на основу домаћег богатог теренског искуства, овде можемо предложити следећу генералну стандардизацију метода археолошких истраживања:

1. Методе даљинске детекције (снимање из ваздуха, сателитски снимци, лидар снимање, итд.) ради се о методама које не обухватају активности на терену (осим снимања из ваздуха), по својим карактеристика могу обухватати активности које се не морају обављати за потребе археолошких истраживања и регулисани су другим правилима. Веома је важно нагласити да се ради о недеструктивним методама. Дискутабилно је да ли би у ову групу могле ући и методе геофизичких снимања из ваздуха.
2. Методе недеструктивне теренске детекције – геофизичка снимања. Иако припада групи недеструктивних метода које се свакако користе и у другим областима, уколико је циљ геофизичких снимања истраживање археолошког наслеђа – прибављање посебног одобрења за археолошка истраживања је свакако неопходно.
3. Археолошка рекогносцирања, са и без потповршинског прегледа терена. Уколико обухватају потповршински преглед терена (ископ пробних тест јама, тзв. Shovel test pit) могу се сматрати полудеструктивном методом. Подлеже обавези прибављања одобрења. Потребно је условити да се сва археолошка рекогносцирања обављају на начин да се археолошки локалитети позиционирају у оквиру полигона на катастарском плану, а не само једном тачком. Такође би било неопходно дефинисати (и појаснити) обим рада у државном координатном систему.
4. Геоархеолошке стратиграфске бушотине,
5. Сондажна археолошка истраживања, машинска и ручна
6. Археолошка ископавања, као последња метода у ареалу теренских археолошких истраживања.
7. Археолошко праћење извођења земљаних радова (Watching brief) – представља засебну методу у археолошком теренском раду, али се не могу сматрати истраживањима и захтева посебну пажњу. Ова врста ар-

хеолошке активности можда не захтева прибављање посебног одобрења, али свакако захтева контролу – макар обавези пријаве спровођења ове активности Министарству културе и надлежном заводу или увођења обавезе да се свако археолошко праћење обавља преко територијално надлежног завода. Свакако захтева доношење правилника ради дефинисања ближих услова ко и како може обављати археолошко праћење, а у оквиру опште стандарднизације метода заштите археолошког наслеђа.

Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

ТЕНДЕРИ ЗА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА И АРХЕОЛОШКО ПРАЋЕЊЕ – НЕДОСТАТАК КОНТРОЛЕ

Одређени делови археолошке струке, пре свега они који се баве заштитом археолошког наслеђа, под притиском бројних правила из области пословања јавних установа наилазе или су наишли на бројна ограничења. О овој теми је такође било речи у ранијем периоду. Међутим, овде је посебно нагласити оно што има везе са најновијим изменама Закона о планирању и изградњи у погледу прописивања обавезе израде студија заштите и спремност установа заштите да ову обавезу прописану законом и почну да примењују.

Иако законски оквири у Србији не спречавају развој археологије и заштите археолошког наслеђа у правцу принципа Европске конвенције, различита тумачења заснована на неразумевању археолошке струке, а затим и у недостатку ближе и прецизније регулативе могу проузроковати нову спиралу проблема у заштити археолошког наслеђа.

Већина тумачења обавезе спровођења археолошких истраживања заснива се на буквалном тумачењу чл. 112, а затим и чл. 109 и 110 Закона о културним добрима. Могуће је очекивати да ће и поред прописивања обавезе израде студија заштите културног наслеђа, заправо израда студија чекати да се током извођења радова наиђе на археолошко наслеђе.

Дефиниција археолошких истраживања у чл. 112 Закона о културним добрима није лоша, али јој је неопходно додатно и детаљније појашњење – археолошко истраживање је свако истраживање усмерено ка проучавању археолошког наслеђа, изучавању материјалних трагова људске прошлости. Као да се заобилази циљ археолошких истраживања у заштити археолошког наслеђа – дефинисање података за прописивање мера заштите (правне и физичке) откривеног археолошког наслеђа.

Посебан одељак овог проблема јесте археолошко праћење (погрешно названо археолошки надзор) које није уређено ни на који начин и прак-

тично зависи од мера заштите прописаних од стране надлежног завода. Заборавља се шта је заправо циљ археолошког праћења. Археолошко праћење директно је везано за процедуру случајног открића археолошког наслеђа приликом извођења грађевинских и других радова (чл- 109 и 110) и не може бити замена за археолошка истраживања.

Оно што у оба случаја представља засебан проблем у погледу недостатка контроле – организовање јавних набавки и тендера за археолошка истраживања и археолошко праћење без претходно јасно установљених минималних критеријума и практично – без икакве контроле. Посебно је забрањивајуће на основу којих критеријума се нормирају трошкови како за потребна археолошка истраживања, тако и за археолошко праћење.

Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

НОРМИРАЊЕ ТРОШКОВА РАДА АРХЕОЛОГА НА ТЕРЕНУ И ЗАШТИТА НА РАДУ У ОКВИРУ ТЕРЕНСКИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Уколико нисмо у могућности да дефинишемо минималну цену рада археолога, као струковно удружење имамо обавезу дефинисања активности и потребних трошкова минимално неопходних за рад археолога на терену. Крајње је време да рад археолога на терену престанемо да посматрамо само кроз призму дневнице, јер осим тог критеријума постоје и следећи: зарада, са порезима и доприносима, лична заштитна опрема, алат, опрема, превоз, смештај, потрошни материјал, итд. А ту се природно намеће и питање радног времена, питање рада суботом и државним празницима, итд.

Нерегулисана област рада уколико не буде регулисана изнутра, правилима струке, постоји опасност да буде регулисано извана, претећи да додатно уруши економски статус археолога.

Посебно треба скренути пажњу на питање школовања нових археолога без икаквог предзнања о заштити археолошког наслеђа, а са друге стране без јасних смерница у вези обавезе уписивања мастер студија археологије. Већини младих колега није јасно да за формално запослење у заводима или музејима нису довољне завршене основне студије археологије.

Заштита на раду археолога на терену у Србији примењује се већ извесно време, може се рећи практично од спровођења заштитних археолошких ископавања на траси Коридора X, 2010. године. Међутим, о

овом питању и примени Закона о безбедности и здрављу на раду се мало прича, још мање пише.

Под термином заштите на раду на терену, потребно је обухватити све њене аспекте, од неопходних личних заштитних средстава преко обуке о безбедном и здравом раду до израде елабората о мерама безбедног и здравог радног окружења до организације радилишта, а у складу са врстом теренских истраживања која се спроводе.

Лична заштитна средства – комплетна радна одећа и обућа не представљају луксуз већ обавезу поседовања за све археологе који се налазе на терену. У ову групу спадају и обавезна прва помоћ са одговарајућим роком трајања.

Поред обуке свих чланова теренског тима, неопходно је узети у разматрање и питање прибављања посебног лекарског уверења, које се према категоријама висина, односно дубина од површине терена дели на две главне групе: рад на дубини и висини (до 2 м) и рад на дубини и висини већој од 2 м. Лекарска уверења се издају на годину дана, док се елаборати о мерама безбедног и здравог окружења на радилишту израђују за сваку локацију теренског рада засебно.

Потребно је имати у виду да се обука о безбедним условима рада у оквиру установе у којој су археолози запослени, не односи на рад на терену који се одвија у оквиру засебног истраживачког пројекта и одговарајућег одобрења надлежног Министарства културе.

Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

НАГЛО ПОВЕЋАЊЕ ОБИМА ПОСЛА НА ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА ПОД УТИЦАЈЕМ ИНТЕНЗИВИРАНЕ ИЗГРАДЊЕ

Планирање и развој у Србији су интензивирани претходних неколико година и ово директно и индиректно утиче на заштиту археолошког наслеђа. Овоме нарочито сведоче археолози запослени у заводима. Покушали смо у оквиру Секције да у претходних неколико месеци објединимо податке археолога из свих завода установивши одређене критеријуме кроз које би било могуће пратити интензивирани развој и нагло повећање обима посла археолога у заводима.

С обзиром да је већина колега у заводима презаузета како канцеларијским делом посла, а још више теренским активностима обједињавање ових података још увек траје.

Сматрао сам да су основни критеријуми кроз који се могу приказати како интензивирани развој, тако и нагло повећање обима посла на заштити археолошког наслеђа:

- Број обрађених захтева за услове у заводу у току једне године
- Број обрађених захтева за услове у протеклим годинама
- Број стално запослених археолога
- Број угрожених археолошких локалитета
- Број потребних археолога за теренска истраживања, итд.

У Заводу за заштиту споменика културе Ниш је 2 стално запослених археолога. У односу на 2019. годину примећује се нагло повећање обима посла како у канцеларијском тако и у теренском делу посла. Што се тиче канцеларијског дела посла од око 120 захтева обрађених 2019. године, 2022. године је обрађено чак 520 захтева! Приде, из године у годину, број дана рада на терену расте и готово увек је преко 100 (од око 220 укупно радних дана у току календарске године).

Приметно је и повећање археолошких истраживања на терену, без обзира на то да ли та истраживања спроводи завод или нека друга установа (углавном Археолошки институт).

Једна од најважнијих чињеница коју је неопходно прихватити јесте да највећи број установа заштите које имају право да буду носиоци одобрења за археолошка истраживања заправо немају ни приближно довољан број стално запослених археолога за реализацију археолошких истраживања на терену због чега су принуђени да ангажују спољне сараднике, углавном незапослене археологе.

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ
(секција, Д. Вуловић)

Ђурђа Обрадовић, Археолошки институт, Београд

**ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ АРХЕОБОТАНИЧКЕ
АНАЛИЗЕ СА ПРАИСТОРИЈСКИХ НАЛАЗИШТА
ЛАЂАРИШТЕ И ДИВЉЕ ПОЉЕ**

Истраживања локалитета Лађариште (Врњачка Бања) и Дивље поље (Краљево) су подстакнута изградњом Моравског коридора, те су током 2021. и 2022. године организована обимна заштитна ископавања. Реч је о два приближно истовремена налазишта, насељена прво у каснонеолитском периоду, а потом крајем гвозденог доба. Оба налазишта су истраживана у мањем обиму крајем XX века, али до сада нису вршена археоботаничка испитивања.

За археоботаничку анализу је укупно издвојено с. 100 узорака, односно око 1,1 t земље. Због велике површине предвиђене за ископавања, узорковање је било селективно и фокус је био на јасно дефинисаним целинама и објектима (јаме, куће, пећи). Густина биљних остатака у до сада обрађеном подзоруку је релативно мала, са изузетком контекста једне винчанске јаме (Дивље поље) где је пронађена концентрација коштица и плодова дрењине. Уочена је и разлика у спектру гајених врста између две фазе насељавања; у касном неолиту су пронађени остаци пшенице и јечма, док се у млађем гвозденом добу поред њих јавља и просо. У узорцима је забележено и присуство дивљих врста – остатака сакупљаних дивљих јестивих биљака али и коровско-рудералне флоре.

Имајући у виду повољан положај ових налазишта, на плодним речним терасима Западне Мораве, земљорадња је сигурно имала значајну улогу у економији праисторијских становника Лађаришта и Дивљег поља. Ово подржава и присуство бројних жрвњева и растирача коришћених у процесу обраде житарица. Археоботаничка истраживања ће допринети расветљавању улоге биљака у исхрани и економији праисторијских становника ових насеља, али и разумевању процеса обраде и припреме биљне хране.

Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

КОСТИ ПТИЦА КАО СИРОВИНА ЗА ИЗРАДУ АРТЕФАКАТА У ПРАИСТОРИЈИ

Кости птица изузетно су ретке у праисторијским археолошким контекстима – или су присутне у изузетно малом проценту, или, чешће, потпуно недостају. Још су ређи налази да су птичје кости искоришћене као сировина – у већини праисторијских култура потпуно недостају, или се ради о изузетним, углавном појединачним налазима. Разлози за ово су бројни и разнородни; с једне стране, кости птица по својим физичким и морфолошким одликама нису адекватне за израду већине типова предмета који чине уобичајени репертоар праисторијских коштаних индустрија, али, с друге стране, тафономски разлози могу допринети да ионако малобројни налази буду још ређи или чак потпуно одсутни – кости птица су ситније и ломљивије па се теже могу очувати, а и теже уочити уколико технике ископавања нису на врхунском нивоу.

У овом раду дискутоваће се о разлозима за малобројне налазе артефаката од птичјих костију. Такође, биће дат преглед начина коришћења птичјих костију за израду артефаката током праисторије, са посебним освртом на налазе из југоисточне Европе. У скорије време, пажљивијим прикупљањем и прегледом фауналних остатака, пронађено је неколико нових предмета. Између осталих, неколико артефаката пронађено је на каснеолитском локалитету Хацидимитрово у Бугарској, и неколико обрађених птичјих костију препознато је у фауналном материјалу са локалитета Кале – Кршевица. Међу налазима који су идентификовани у новије време нарочито се истиче обрађена кост лабуда из вучедолског хоризонта локалитета Зок у данашњој Мађарској, за који се може претпоставити да је био или нека врста дршке или реципијента, или је у питању музички инструмент. Неколико морфолошки сродних предмета од костију различитих птица, интерпретираних као реципијенти и/или као музички инструменти, откривено је на другим бронзаноопским локалитетима у Мађарској. Ови налази показују да су кости птица ипак биле присутне, као и да је могуће да је овим сировинама дат посебан значај управо због њиховог порекла, односно, због могућег симболичког значаја птица у оквирима ових праисторијских култура.

Mario Carić, Mario Novak, Institut za antropologiju, Centar za primijenjenju bioantropologiju, Zagreb

MORE I KOPNO: PREHRANA I ZDRAVLJE BRONČANODOBNIH STANOVNIKA ISTRE

Brončano doba Hrvatske, konglomerat različitih kulturnih utjecaja, može se podijeliti u dva različita ali ne i nepovezana područja: kontinentalni i priobalni dio. I dok je prvi kulturološki bliži srednjoeuropskoj kronološkoj strukturi, drugi je satkan od nekoliko dobro definiranih, lokalnih kronologija, posebice vidljivih u kasnom brončanom dobu. Jedan od važnih aspekata istraživanja ovog heterogenog fenomena zasigurno je i pogled kroz rekonstrukciju prehrane, poglavito kroz analizu stabilnih izotopa iz koštanog kolagena. Srednjobrončanodobni lokaliteti istarskog poluotoka poput Laganiša, Mušega, Monkodonje i Vrčina pružaju dobar primjer takvog pristupu.

Јелена Марковић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Даница Грујић, Археолошки институт, Београд
Анђелка Путица, Градски музеј Сомбор

Софија Стефановић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

АНТРОПОЛОШКА АНАЛИЗА СКЕЛЕТНИХ ОСТАКА ИНДИВИДУА ИЗ ПЕРИОДА КУЛТУРЕ ГРОБНИХ ХУМКИ (1600–1200. Г. П. Н. Е.) САХРАЊЕНИХ НА ЛОКАЛИТЕТИМА РАСТИНА (УЛИЦА ВУКА КАРАЦИЋА) И ГАКОВО (ЛОКАЛИТЕТ ВАСИН ДО)

Приликом заштитних ископавања на теририји Сомбора 2012. и 2013. године, на локалитетима Растина (улица Вука Караџића) и Гаково (локалитет Васин До) истражена су два гроба за које се претпоставља да припадају старијој фази културе гробних хумки. Антрополошка анализа показала је да скелетни остаци у гробу 1 са локалитета Растина (улица Вука Караџића) припадају детету од око 10 година, док скелетни остаци у гробу 1 са локалитета Гаково (Васин До) припадају млађој индивидуи мушког пола старости 15–18 година. Анализа је показала да ни дете ни млађи мушкарац нису имали повољене услове живота, као и да су преживели неки метаболички стрест у току детињства, будући да је код

обе индивидуе забележено присуство хипоплазије зубне глеђи и *cribra orbitaliae*. Поред тога, код обе индивидуе је установљено присуство каријеса на по једном зубу, док је присуство каменца забележено на више зуба, што може бити последица исхране, лоше оралне хигијене и других фактора. Такође, код обе индивидуе је забележено присуство трагова нематикаторних активности, који указују на коришћење зуба као “треће руке”. Анализа припоја мишића код млађег мушкарца показала је да је обављао неки тежи физички рад од раног детињства имајући у виду лезије на припојима мишића хумеруса као и закривљеност дијафиза. Присутна закривљеност обе дијафизе фемура указује на неки специфичан положај у којем је ова индивидуа била приликом обављања одређених активности. Резултати анализа стабилних изотопа угљеника (^{13}C) и азота (^{15}N), показали су да су обе индивидуе имале исхрану претежно базирану на C_4 биљкама, као што је просо, док су протеини попут меса или рибе били мање заступљени.

Обављена је и археозоолошка анализа која је открила врсте присутних животиња, као и антропогене трагове у виду касапљења.

Антрополошка истраживања припадника ове културе за сада су оскудна, те стога анализа ових индивидуа, иако малобројних, пружа значајне податке о расту и развоју, активностима и исхрани носилаца културе гробних хумки.

Марија Кречковић Гавриловић, Лабораторија за биоархеологију,
Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

УТИЦАЈ СТРЕСА ПРЕЖИВЉЕНОГ У ДЕТИЊСТВУ НА ПРИСУТНОСТ И УЧЕСТАЛОСТ МАРКЕРА НЕСПЕЦИФИЧНОГ СТРЕСА: НЕКРОПОЛЕ МОКРИН И ОСТОЈИЋЕВО

Хипоплазија глеђи се успешно користи као маркер стреса преживљеног у детињству веома дуго у биоархеологији. Овај дефекат глеђи, иако се не може нужно повезати са специфичном етиологијом, добар је начин праћења популационог здравља деце у прошлости. Ослањајући се на *DOHaD* хипотезу (*Developmental Origins of Health and Disease*) по којој епизоде физиолошког стреса (периоди неухрањености или инфекције) утичу на лошије здравствене исходе у каснијем животу, желели смо да испитамо да ли ће присутност и учесталост хипоплазије глеђи корелирати са присутношћу и учесталосту других скелетних маркера неспецифичног стреса.

За потребу овог истраживања анализирано је 120 одраслих индивидуа сахрањених на бронзанодопским некрополама Остојићево и Мокрин које припадају моришкој култури. Праћен је број хипопластичних дефеката као и време њиховог настанка као прокси здравственог статуса у детињству. Стање очуваности материјала дозволило нам је праћење присутности криве орбиталије, поротичне хиперостозе и периостозе. Анализа је показала да када се посматрају самостално, маркери неспецифичног стреса на овом узорку нису довољно јак сигнал лошијег здравственог статуса, те да је бележење присутности само једног маркера превише поједностављен начин анализирања здравља у прошлости. Здружене варијабле присутности маркера неспецифичног стреса и њихове учесталост, иако наизглед грубље, показале су везу између преживљених епизода стреса у детињству и каснијих негативних здравствених исхода, те су корисније за анализе популационог здравља.

Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд

ЈАГОДИН МАЛА – ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ ПАЛЕОДЕМОГРАФСKE АНАЛИЗЕ

Касноантичка и ранохришћанска некропола у Наису представља, поред некрополе у Сирмијуму, једну од највећих касноантичких некропола са нашег подручја. Некропола је формирана на лесном платоу, на десној обали Нишаве, дуж пута за Рацијарију, односно налази се на месту данашње градске четврти Јагодин Мала (Градска општина Пантелеј), по којој је добила име. Овај простор је интензивно коришћен за сахрањивање од IV до краја VI или почетка VII века. Некропола у Јагодин Мали се истражује са прекидима већ девет деценија. Прве податке о постојању некрополе имамо са краја XIX века, док се прва систематска ископавања спроведе 30-тих година XX века.

Прва новија и обимнија заштитна археолошка истраживања спроведена су 2009/2010. године на траси новопроектваног Булевара војводе Мишића (33 гробне целине). Затим следе ископавања 2012. године у западном делу комплекса фабрике „Бенетон“ (74 гробна целина), и 2022. године на катастарским парцелама бр. 8574 и део 5563/3 (20 гробова), 2118 и 2123 (96 гробних целина). Нажалост хумани остеолошки материјал са ранијих ископавања није антрополошки обрађен и закопан је на непознатој локацији. Скелетни материјал са нових ископавања (некрополе ископане у периоду 2009–2022. године) је обрађен у Ар-

хеолошком институту у Београду, и у презентацији ће бити приказани прелиминарни резултати палеодемографске анализе.

Наташа Миладиновић-Радмиловић, Археолошки институт, Београд
Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд
Илија Микић, Археолошки институт, Београд

ПОЈАВА ЧИРА, ЊЕГОВА ЕТИОЛОГИЈА И МОГУЋНОСТ ЛЕЧЕЊА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Пре извесног времена проучавали смо појаву чирева на хуманом остеоолошком материјалу са наших локалитета из античког периода, као и могућности њиховог лечења. С обзиром да смо добили веома интересантне резултате, наставили смо наша истраживања, и проширили их на скелетни материјал из средњовековних периода. Поред стандардних палеопатолошких анализа које смо вршили на самом материјалу, посебну пажњу смо посветили његовој етиологији, као и испитивању могућности лечења чирева на основу проучавања доступних историјских извора, превасходно сачуваних зборника и кодекса, као и етнолошке грађе. У раду ће бити представљени резултати до којих смо дошли, разлике и сличности у лечењу чирева у антици и средњем веку, да ли су и у којој мери користили природе лекове, у којој мери су се ослањали на хришћанске светитеље и реликвије, да ли су прибегавали магијским обредима, итд. Такође, покушаћемо да установимо да ли су били у могућности да само ублаже болове код оболелих или је долазило до потпуног излечења.

Веда Микашиновић, Ксенија Ђукић, Центар за биологију кости,
Медицински факултет, Београд

ВЕЛИКА БОЛЕСТ, МАЛО ОБОЉЕЊЕ: ПАЛЕОЕПИДЕМИОЛОШКА СТУДИЈА КОШТАНИХ ИНДИКАТОРА АНЕМИЈСКОГ СТРЕСА

Поротичне или крибозне промене, попут *cribra orbitalia* (СО), представљају једно од најзаступљенијих патолошких стања документованих на хуманом остеоолошком материјалу из археолошког контекста. У биоантрополошкој литератури СО је дефинисана као остеоолошко стање

које се манифестује различитим степеном порозности и стањивањем спољне површине кортекса крова орбите, при чему уједно долази и до експанзије коштане сржи. Испитивања кривозних промена су последњих деценија нарочито интензивирани како због заступљености ових коштаных лезија, тако и због широког спектра интерпретација која ова истраживања могу да нам пруже.

Претходне биоантрополошке студије су претежно биле фокусиране на макроскопску опсервацију СО, идентификацију степена развијености СО, као и степена залечења исте. Међутим, упркос високој преваленци СО, питање њене етиологије и патогенезе још увек остаје недовољно разјашњено. Стога, циљ овог рада је да се кроз анализу микроструктуре кости крова орбите започне са прикупљањем нових одговора и отварањем нових питања у вези са проблематиком етиологије и патогенезе. Такође, имајући у виду потенцијалне узроке настанка кривозних промена (малнутриција, генетска стања, паразитске инфекције и друге придружене болести) сматрамо да би испитивање СО представљала један додатни аспект у реконструкцији детерминанти здравља, попут социокултурних, економских и еколошких.

Немања Марковић, Археолошки институт, Београд

ПАЛЕОПАЗИТОЛОГИЈА: УВОД У ПРОУЧАВАЊЕ ПАЗИТСКИХ ИНФЕКЦИЈА КОД ЉУДИ И ЖИВОТИЊА У ПРОШЛОСТИ

У раду су представљени методолошки оквири палеопаразитологије, као и могућности за истраживања и примену лабораторијских анализа у археолошким истраживањима код нас. Палеопаразитологија (Археопаразитологија) је научна дисциплина која за предмет истраживања има појаву, ширење и нестајање паразитских инфекција кроз проучавање остатака паразита у палеонтолошким и археолошким контекстима. Палеопаразитологију одликује снажна интердисциплинарност, јер њен скуп практичног и теоријског знања прожима се у неколико научних дисциплина, као што су: медицина, биологија, ентомологија, археологија, антропологија, географија, генетика и молекуларна биологија. У ширем смислу, ова дисциплина спада у групу биоархеолошких и микробиолошких дисциплина. Проучавање древних паразита пружа нове погледе на живот у прошлости кроз утврђивање образаца болести у древним популацијама, сазнања о еволуцијском ширењу заразних болести, ниво

санитарних услова, реконструкцију древне исхране, а може помоћи и у реконструкцији професионалне активности људи у прошлости. Почетак палеопаразитологије везује се за откриће јаја *Schistosoma haematobium* у бубрежном ткиву египатских мумија из 20. династије, датованих око 1250. до 1100. године пре нове ере. Публикујући ове налазе 1910. године, пионир палеопатологије Марк Арманд Руфер (1859–1917) поставио је темеље за развој нове биоархеолошке дисциплине. Међутим, већа пажња овој дисциплини посвећена је тек од 80-тих година 20. века, док је значајан напредак постигнут последњих деценија развојем методолошког приступа теренског узорковања, лабораторијских протокола, порастом броја налаза и публикованих резултата. Ова истраживања пружају могућности за нова сазнања и скупове података о свакодневном животу у прошлости. На територији Србије истраживања паразитских инфекција и њихов утицај на здравствени статус људи и животиња у прошлости на самом су почетку.

Кристина Пенезић, Институт Биосенс, Универзитет у Новом Саду
Зорица Кузмановић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Огњен Младеновић, Археолошки институт, Београд
Милош Спасић, Музеј града Београда
Ивана Самарџић, НВО "ArcheoHub", Панчево
Јован Д. Митровић, Народни музеј Србије

ИНФО ПАНЕЛ „ГОДИНА АРХЕОЛОГИЈЕ 2025”

На предлог групе археолога из различитих институтција и невладиног сектора, Српском археолошком друштву је предата иницијатива за проглашење „Године археологије 2025”. Повода за ову иницијативу има неколико. 2025. године се навршава 160 година од првих археолошких истраживања и ископавања које је спровео Јанко Шафарик на Руднику. Поред овог значајног јубилеја, мотив за покретање ове иницијативе је потреба за већом видљивошћу рада и резултата наше струке у савременом друштвеном контексту. Реализација овог пројекта дорпинела би подизању свести код шире јавности о значају заштите и очувања културног наслеђа као и археолошке струке у целини.

„Година археологије 2025” представља пилот иницијативу за умрежавање што већег броја научно-истраживачких организација и институција културе Републике Србије, као и невладиног сектора које би, кроз координисане активности и заједничке пројекте радиле, на подизању свести о важности археологије и њених резултата за савремену за заједницу и друштво.

У оквиру првог дела Инфо панела биће представљени разлози, циљеви и основна визија иницијативе „Година археологије 2025”, док је други део резервисан за разговор, планирање и дискутовање о конкретним предстојећим активностима. С тим у вези, позивају се све заинтересоване колегинице и колеге да посете Инфо панел и да се укључе у планирање и реализацију овог пројекта.

godinaarheologije2025@gmail.com

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904(497.11)(048)
902/904:005.745(497.11)"2023"(083.97)
902/904:061.2(497.11)"2023"

СРПСКО археолошко друштво (Београд). Скупштина (46 ; 2023 ; Сомбор)
Програм, извештаји и апстракти / Српско археолошко друштво, XLVI
Скупштина и Годишњи скуп Сомбор, 25-27. мај 2023. године ; [приредили Адам
Црнобрња и Војислав Филиповић]. - Београд : Српско археолошко друштво ;
Сомбор : Градски музеј Сомбор, 2023 (Beograd : Colorgrafx). - 105 стр. ; 21 cm

Текст на срп. и енгл. језику. - Текст ћир. и лат. - На насл. стр.: 140 година
Српског археолошког друштва. - Тираж 150.

ISBN 978-86-80094-22-9 (САД)

1. Српско археолошко друштво (Београд). Годишњи скуп (46 ; 2023 ; Сомбор)
а) Српско археолошко друштво (Београд). Годишњи скуп (46 ; 2023 ; Сомбор)
-- Програми б) Археолошка истраживања -- Србија -- Апстракти

COBISS.SR-ID 115955465